

Documents del poblament de la Marina Baixa

Edat mitjana

Agustí Galiana

Resum: Es presenta una recopilació de les cartes de poblament medieval de la comarca, i altres documents de poblament.

Paraules clau: carta de poblament, carta pobla, colonització, Jaume I, Jaume II, Pere el Gran, moriscos

Resumen: Se presenta una recopilación de las cartas pueblas medievales de la comarca, y otros documentos de poblamiento.

Palabras clave: carta pobla, colonización, Jaime I, Jaime II, Pedro el Grande, moriscos

1. Introducció

Les cartes de poblament (també anomenades “cartes pobles”) són documents de gran importància en la història de les poblacions, pel seu caràcter fundacional i pioner (vegeu article precedent). Ací hi ha les que corresponen a poblacions de la Marina Baixa. També he incorporat altres documents que no són estrictament cartes de poblament però parlen de pobladors i assignacions de terres, en un context de colonització del país.

He revisat gran nombre de publicacions històriques. També he visitat alguns arxius i he obtingut documents del arxius per correu. Cal destacar l'enorme recurs que representen els registres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que, juntament amb altres arxius estatals, han dipositat fotografies de bona part dels seus documents antics en Internet, al portal PARES (<<http://pares.mcu.es/>>). El textos es troben generalment en llatí, però n'aporte també traduccions. Aquest recull ofereix la possibilitat de consultar còmodament una documentació que fins ara només es podia trobar dispersa en publicacions especialitzades, o en arxius, de difícil accés per al públic general.

Una advertència lingüística. En els textos catalans o llatins antics, molt anteriors a cap norma, l'ortografia, gramàtica, puntuació, etc. són com li va semblar a qui escrivia. Hui fem algunes coses d'altra manera. Per exemple, les eles inicials (com ara en Lorca o Linares) devien sonar elle i ara ho hem de transcriure així (Llorca o Llinares). Igualment la ch final sonava k i ara n'eliminem la h (Doménec o Pic, en lloc de Domenech o Pich). Un altre aspecte dels textos antics és que s'usaven moltes abreviatures i signes de taquigrafia, que en dificulten la lectura.

2. Cartes medievals

Queda clar que la repoblació en la Marina Baixa va progressar des de l'interior, en particular des dels nuclis cristians de Penàguila i Cocentaina. Per la costa només es va poblar inicialment Calp (el terme del qual arribava al riu d'Altea) des de Dénia, amb més dificultats. Val a dir que la Marina Baixa és de totes les comarques valencianes, la que va patir un poblament cristià més tardà, pràcticament un segle posterior a comarques veïnes. No va ser fins al segle XIV que el creixement demogràfic cristià es va animar, i la situació encara no s'havia subsanat en el moment de l'expulsió dels moriscos (vegeu el número 4 de *Sarrià*).

El procés poblador valencià medieval correspon a la conquesta del regne de València i al segle següent. Els documents van ser produïts principalment en temps dels següents reis de la casa de Barcelona:

- Jaume I el Conqueridor (1213-1276)
- Pere II el Gran (1276-1285)
- Alfons II el Franc (1285-1291)
- Jaume II el Just (1291-1327)
- Alfons III el Benigne (1327-1336)
- Pere III el Cerimoniós (1336-1387)

Cada document ve precedit d'un fitxa amb la informació sobre qui la va atorgar, a qui, quan i a on. Després citem la ubicació del document històric en l'arxiu en què es conserva, i si ha estat objecte d'alguna publicació anterior, en particular si s'ha publicat una transcripció del text complet. En alguns casos es presenten ací documents inèdits. En altres casos, han estat objecte d'edicions especials i de luxe, com les que ha prologat Pere Maria Orts. Intente donar el text complet i una traducció si cal. Si hi ha traducció ja publicada (en català o en castellà), l'aprofite (i la cite), revisant-la si escau. Sinó, done jo mateix una traducció.

S'hi fan uns quants comentaris aclaridors, sobre els personatges que hi intervenen, alguna circumstància històrica rellevant, detalls obscurs del text o estudis precedents. En concret, s'hi comenten les relacions de Bernat de Sarrià amb els diferents pobles. Espere que els lectors troben diferents elements dignes d'una atenció o recerca especialitzada. Una anàlisi exhaustiva queda fora dels objectius del present treball.

És possible que se m'haja escapat alguna carta, en alguna publicació esquiva o esperant en un arxiu l'arribada d'algun investigador. De fet, queda moltíssim per estudiar en els arxius, i sovint no hi ha ni resums ni catàlegs de la temàtica de lligalls sencers. En uns pocs casos només tenim indicis indirectes d'un document.

En els lligalls, de cada full (abreujat "f.") es diferencia la cara de davant ("r", de recto) de la cara de darrere ("v", de verso); els lligalls de la Cancelleria de la Corona d'Aragó s'anomenen registres (abreujat, "reg.").

En primer lloc, tractant-se de la nova població cristiana de la geografia valenciana, convé parlar del *Llibre del Repartiment*. Jaume I va atorgar llicències de poblament puntuals de multitud d'heretats. Les del regne de València fora de l'Horta es troben recollides en el registre 6 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó corresponent als anys centrals del segle XIII (1234 a 1252, amb anotacions desordenades). La unitat de superfície és la jòvada (un dia de llaurar).

Les entrades de la Marina Baixa en el *Llibre del Repartiment* són les següents, totes entre 1248 i 1249, després del tractat d'Almisra (Galiana 2010) i al principi de la segona revolta d'Al-Azrac. Possiblement no van resultar en cap poblament cristià efectiu. Vegeu també Torró (1999, 2007). He tret les citacions de Bofarull (1856), però estan contrastades amb l'original, vist al portal PARES d'internet, en el registre 6 de Jaume I (amb lleus modificacions; es dona pàgina de Bofarull i foli del registre):

Anno Domini M.CC.XL octavo. In valle de Albaida (p. 341, 8v)

[...] F. de Pujols alchaido de Cofrides [Confrides]: VI jov. [=jovatas] terre in Raalganím quod est ante Collatella et A. de Pujol fratri suo V jov. terre in eodem termino. VIII idus madii.

Pennaguila (p. 346-347, 12r)

Eximinus Lupi de Focibus: XII jov. terre in termino alcheriarum que dicuntur Raval et Binahalim que sunt in termino de Pennaguila. V idus augusti.

Blascho Petri de Azlor: turrem que dicitur de Avinfierro cum XII jov. terre in terminis alcheriarum que dicuntur Raval et Binahalim que sunt in termino de Pennaguila. V idus augusti.

Petro Raymundi filio Dominici de Camera: domos in Coçoltania et VII jov. terre in termino alcherie que dicitur Alcholeya que est in termino de Beniaguila et unam jov. vinearum in termino Travatel. VIII idus augusti.

Donationes alcheriarum de Altea (p. 35, 15r)

B. Despigol: VI jov. terre et XXXIX sociis suis unicuique IV jov. in alcheriis de Altea que dicuntur Beniascher et Benimusa. VI kalendas junii.

Donationes de Caylosa (pàg. 351-352 Bofarull)

F. de Avellanis et R. de Villanova et P. Pich et Romeus de Balaguer et XXXVI aliis populatoribus: unicuique III jov. terre in Cayllosa. XII kalendas junii.

Anno Domini M.CC.XL. nono. Donationes multarum alcheriarum mixtarum (p. 389-390, 40rv)

Bg. Pich de [espai en blanc] VI jov. terre et XVIII sociis tuis unicuique III jov. terre in Guadalex. XV kalendas junii.

F. de Avellanis et R. de Villanova et P. Pich et Romeo de Balagerio et triginta sex aliis populatoribus sociis vestris: unicuique singulas domos in Callosa et tres jov. in termino ejusdem. XII kalendas junii.

B. Despigol et triginta novem sociis suis: singulas domos in Beniascher et Benimusa alcheriis de Altea francas et liberas et tibi B. Despigol VI jov. terre et unicuique aliorum XXXIX quatuor jov. in termino dictarum alcheriarum. VI kalendas junii.

Anno Domini M.CC.XL. nono. Donationes de Liriet (p. 404-405, 48r)

P. Gual de Villa Maiori et aliis quatuor populatoribus: alcheriam de Liriet que afrontat cum suis terminis ex una parte in terminis de Polop et ex alia parte in terminis de Finestrat et ex alia parte in mari et ex alia parte in terminis de Sanxet; scilicet P. Gual domos ibidem et IIII jov. terre et unicuique aliorum populatorum domos et III jov. terre per hereditatem francham. XIII kalendas augusti.

Anno Domini M.CC.XL. nono. Aljazira (p. 415, 56r)

[...] Poncio furnerio: domos et IIII jov. terre in alcheria que dicitur Cayllosa et domos et IIII jov. terre in alcheria qui dicitur Fenestrat in meliori loco ipsarum alcheriarum et XXVIII sociis suis quos voluerit unicuique domos et IIII jov. terre in terminis dictarum alcheriarum. XIII kalendas augusti. Franche.

Donationes de Beniopa (p. 472.492, 78r-88v)

[...] R. Savassona, Maçot, P. Quarter, G. de Sespina, G. Despuy, A. de Savassona, Benedictus de Savassona et XXIII sociis custodientibus castrum de Calp: V jov. unicuique et predictus R. I jov. in loco qui dicitur Meret [o Merec?] in termino de Calp in alcheria que dicitur Alqueria de Portu de Calp, Albinen, Leusa, Lenes, Benimaraix, Benimaglur et Canahor. XV kalendas septembris.

G. Boceges: VI jov. in Xirle alcheria de Polop et domos. III kalendas augusti.

Matalo: XVI jov. in Benaçim et in Benerida alcheriis de Guadalest. Kalendas augusti.

Vitalis de Sarriano: XVI jov. Benaçim et in Benerida alcheriis de Guadalest. Kalendas augusti.

P. Gual de Villa Maiori et quinque populatoribus: scilicet P. de Gual IIII jov. et

aliis populatoribus unicuique III jo. in Liriet, qui est juxta Polop ex una parte et ex alia in Fenestrat et x alia in mari. XIII kalendas augusti.

Poncio Fornerii: alcheriam de Callosa et de Finestrat cum se XXX populatorum scilicet Poncio Fornerio quatuor jovatas terre in quacumque alcheriarum et aliis populatoribus unicuique IIII jov. XIII kalendas augusti.

Bernardo Colom, A. [Caçola], G. ça Serra, G. Colom: unicuique IIII jov. terre et I vinearum et singulas fanecatas ortorum in Andarella, Ondara, Benimantel, [¿ravallo? de Guadalest], Benicecli, Benibatha, alcheriis de Guadalest et LVI sociis vestris unicuique IV jov. in Maura, Niro, Benifato et Zaneta alcheriis que sunt in valle de Guadalest et si ibi non suffecerint in alcheriis ejusdem vallis propinquioribus predictis alcheriis et unicuique singulas domos in Guadalest. VI idus augusti.

Jacobo Solçina: Alguar sive locum qui est juxta Tarbenam [Bofarull llegeix "Carboneram" i també en la següent] et Caylosam cum X jo. XVI kalendas septembris.

Jacobo Solçina: casale molendinorum termini de Alguar juxta Tarbenam et Caylosam pro certa parte lucri. XVI kalendas septembris. Et sunt III casalia.

F. de Puyols, alchaido de Confrides: domos in Xativa et VI jov. in Raal Ganim quod est ante Collatella et A. de Pujol fratri suo V jov. terre in eodem termino. VIII idus madii.

Traducció de les donacions, ordenades cronològicament:

F. de Pujols, alcaid de Confrides: una casa a Xàtiva i 6 jovades de terra a Rafalganim [=Benigànim?], que és davant Collatella [potser Colata, a Montaverner, Vall d'Albaida] i A. de Pujol germà seu 5 jovades de terra al mateix terme. [7-5-1248]

F. d'Avellà, R. de Vilanova, P. Pic, Romeu de Balaguer i 36 altres pobladors: a cadascun una casa a Callosa i 3 jovades de terra al seu terme. [19-5-1248]

B. d'Espígol i 39 socis seus: a cadascun una casa, franca, a les alqueries d'Altea que es diuen Beniasquer it Benimussa; a B. d'Espígol 6 jovades de terra i a cadascun dels altres 4 jovades, al terme de les mateixes alqueries. [25-5-1248]

Pere Ramon fill de Domingo de Camera: una casa a Cocentina i 7 jovades de terra al terme de l'alqueria que diuen Alcoleja, que és al terme de Penàguila, i una jovada de vinya al terme de Travadell. [5-8-1248]

Eiximén López de Foces: 12 jovades de terra al terme de les alqueries que es diuen Raval i Benifallim, que són al terme de Penàguila. [7 -8-1248]

Blasco Pérez de Azlor: la torre que diuen d'Avinfierro amb 12 jovades de terra al terme de les alqueries que diuen de Raval i Benifallim, del terme de Penàguila. [7-8-1248]

Berenger Pic de [espai en blanc]: 6 jovades de terra i als teus 19 socis a cadascun 3 jovades de terra a Guadalest. XV kalendas junii. [17-5-1249]

P. Gual de Vilamajor i altres 4 (o 5) pobladors: l'alqueria de Liriet que fita amb Polop, Finestrat, el mar i Sanxet; és a dir: a P. Gual una casa al mateix lloc i 4 jovades de terra, i a cadascun dels altres pobladors una casa i 3 jovades de terra per heretat franca. [19-7-1249]

Ponç Forner: casa i 4 jovades de terra a l'alqueria que diuen de Callosa i casa i 4 jovades de terra a l'alqueria que diuen de Finestrat, als millors llocs d'aquestes alqueries, i als 29 (o 30) socis seus, a cadascun casa i 4 jovades de terra als termes d'aquestes alqueries. [19-7-1249]

G. Bocegues: casa i 6 jovades de terra a Xirles, alqueria de Polop. [29-7-1249]

[Arnau de] Mataró: 16 jovades de terra a Beniassim i Beniardà, alqueries de Guadalest. [1-8-1249]

Vidal de Sarrià: 16 jovades de terra a Beniassim i Beniardà, alqueries de Guadalest. [1-8-1249]

Bernat Colom, A. [Caçola], G. ça Serra i G. Colom: a cadascun 4 jovades de terra una de vinya i una fanegada d'horts a Ondarella, Ondara, Benimantell, el raval de

Guadalest, Beniceclí o Benibatha [?], alqueries de Guadalest, i als vostres 56 socis a cadascun 4 jovades a Maurar, Niro [?], Benifato o Adzaneta, alqueries que són a la Vall de Guadalest, i si allí no n'hi ha prou, en alqueries d'aquesta vall pròximes a les esmentades i a cadascun una casa a Guadalest. [7-8-1249]

Jaume s'Olzina: tres cases-molins a Algar, lloc que és al costat de Tàrbena i Callosa, amb 10 jovades de terra per una part dels beneficis. [16-8-1249]

R. Savassona, Maçot, P. Quarter, G. de s'Espina, G. des Puy, A. de Savassona, Benet de Savassona i 23 socis que guarden el castell de Calp: 5 jovades a cadascun i a aquest R. una jovada al lloc que diuen Meret [?] del terme de Calp, a les alqueries que diuen Alqueria del Port de Calp, Albinyent, Lleus, Llenes, Benimarraix, Benimaglur i Canor. [17-8-1249]

Poc després, cap a 1270, hi havia fets uns "llibres de repartiment locals", hui perduts, dos del quals eren els de Calp i Guadalest (Burns 1967, López Elum 1995, Soler 1998). Un altre d'aquests llibres perduts era d'"Almizra", i Burns (1967) especula, per comparació a un altre llistat de poblacions d'aquells anys, que puga referir-se a l'Almiserà de "l'àrea Finestrat-Vilajoiosa". És a dir, a l'alqueria d'Almiserà en l'actual terme de Vilajoiosa (Galiana 2010).

Taula 1.- Quadre cronològic. Dates dels diferents documents de poblament, classificats segons poblacions. En negreta els que corresponen a projectes de pobladors cristians. S'hi observa una concentració de documents just després de la tercera i última revolta d'Al-Azrac (1277) i just després de l'expulsió dels moriscos (1609).

	Medievals.				Modernes			
Confrides		1279	1280				1611	
Guadalest		1278	1279	1280	1287	1289	1611	
Callosa		1279			1287	1289	. ---	
Algar		1279					---	
Tàrbena		1279	1280	1287	1289		1610	
Garx			1280		1321	1331	16xx	
Altea . 1263		1279					1617	
Polop	1276						161x	
Nucia								1705
Benidorm					1325		1666	
Alarc		1278						
Sanxet		1278						
Sella							161x	
Relleu 1268	1276					1338	161x	1634
Finestrat			1280				1615	1689
Orxeta	1276						1613	
Vilajoiosa					1300			-

A continuació donem les cartes, classificades geogràficament i, dins de cada localitat o grup de localitats, ordenades cronològicament.

Les repoblacions cristianes anteriors a 1300 van estar pràcticament limitades a xicotetes guarnicions tancades dins de castells, i va fracassar la colonització extensiva del territori.

2.1. Altea

La població que en l'edat mitjana es diu Altea és l'actual Altea la Vella. El seu terme comprenia aproximadament del riu cap al nord, i pertanyia al terme general del castell de Calp. La resta de l'actual terme municipal d'Altea (vora dreta del riu) depenia segurament de Polop. Tot l'extens terme de Calp (que també incloïa Benissa i Teulada), va ser disputat entre Roger de Lòria i Bernat de Sarrià, i finalment va quedar en poder del primer.

Calp (1257)

Donació del castell i la vila de Calp (26-9-1257, a Lleida), de Jaume I el Conqueridor a Pere Martí Petrixol (alcaid de Calp). Pobladors cristians dins del castell de Calp; a Altea, població mudèjar.

Font: ACA, reg. 9, f. 41.

Publicat: Llopis (1953), doc. 2; Burns (1991), doc. 42. En PARES.

Text:

Comendamus et tradimus vobis Petro Martini Perixolo castrum et villam de Calp cum omnibus terminis et pertinencis suis et volumus quod teneatis ibi pro custodia illius castri XV homines continue quamdiu placeat nobis. Et dabimus vobis pro unoquoque predictorum hominum singulis annis CL solidos regalium Valenciae pro comescione et soldada. Et promitimus vobis dare porcionem ad III bestias dum ipsum castrum teneatis pro nobis.

Datum Ilerde, VI° kalendas octobris anno Domini N^o CC^o L^o VII°.

Traducció basada en la de Llopis (1953):

Acomanem i entreguem a vós Pere Martí Petrixol el castell i la vila de Calp amb tots els seus termes i propietats i volem que hi tingueu contínuament allí per a la custòdia d'aquest castell quinze homes mentres ens plaga a nosaltres. I vos donarem per cadascun d'aquests homes cent cinquanta sous reials de València per a aliments i salari. I vos prometem donar ració per a tres cavalleries mentres tingueu aquest castell en nom nostre.

Donat a Lleida, 26 de setembre de 1257.

Calp (1273)

Nova donació de Calp i Dénia (6-6-1273, a Xàtiva) de Jaume I el Conqueridor, ara a Simó Guasc (batle de Dénia). Per a cristians, jueus i sarraïns. A Altea, població mudèjar.

Font: ACA, reg. 21, f. 141v.

Publicat: Febrer (1991), doc. 48. En PARES apareix una frase més (entre < >).

Text:

Noverint universi quod nos Jacobus, etc. cum presenti carta damus et concedimus Simoni Guasch, baiulo et alcaydo nostro Denie, licentiam et potestatem

donandi et dividendi ac stabiliendi pro nobis quibuslibet christianis, iudeis et sarracenis ad utilitatem nostram, domos et operatoria et plateas et alias terras que et quas in Denia et in Calpi et in terminis suis inveneris as donandum.

Et nos promittimus habere firmum quicquid inde facies dum modo illud ad utilitatem nostram faciat ut est dictum. < Mandamus firmiter baiulis nostris et aliis officialibus et subditis nostris quod predicta firmam habeant et observeant et non contraveniant sicut dictum. >

Datum Xative VIII idus junii anno domini M° CC° LXX° tercio.

Traducció:

Sàpien tots que nós Jaume etc. amb la present carta donem i concedim a Simó Guasc, batle i alcaid nostre de Dénia, llicència i potestat per donar i repartir i establir per nós als cristians, jueus i sarraïns que vulguen, a utilitat nostra, cases i tallers i places i altres terres a Dénia i a Calp i als seus termes que es troben en la donació.

I prometem mantenir-ho fermament, per a qualsevol cosa que feu a utilitat nostra (en aspecte o forma) com s'és dit. Li ho manem de forma insistent al nostre batle i altres oficials i súbdits nostres que ho tinguen i ho observen i no ho contravinguen, com s'és dit.

Donat a Xàtiva, 6 de juny de 1273.

Calp (1274)

Nova donació de terres a Calp (4-1-1274, a Barcelona), de Jaume el Conqueridor a Ramon de Balbs (alcaid de Calp). Per a cristians i sarraïns. Continua la donació anterior.

Font: ACA, reg. 20, f. 204v (4-1-1274).

Publicat: Llopis (1953), doc. 13. En PARES.

Text:

Nos Jacobus etc. Damus et concedimus licenciam et plenum posse tibi Raymundo de Balbs de Rivipullo, alcayde castri de Calp, quod dum dictum castrum tenueris pro nobis possis auctoritate nostra dare et stablire tam christianis quam sarracenis hereditates que in termino dicti castri sunt ad dandum ad commodum tamen nostrum. Promittentes quod stablimenta et donaciones que et quas pro nobis ibidem facies de [territoris] sive hereditatibus que in termino dicti castri sunt ad dandum rata et ratas habebimus atque firmas dum modo as commodum nostrum facta sint.

Datum Barchinone, Il nonas januarii anno Domini N° CC° LXX° quarto.

Traducció:

Nós Jaume etc. Donem i concedim llicència i plens poders a tu Ramon de Balbs [aldea de Ripoll], alcaid del castell de Calp, perquè tingues aquest castell per nós, i pugues per la nostra autoritat donar i establir heretats del terme d'aquest castell tant a cristians com a sarraïns, a conveniència nostra. Prometem que els establiments o donacions que feu per nós allí les donarem com a vàlides tan prompte com siguen fetes.

Donat a Barcelona, 4 de gener de 1274.

Altea la Vella (1279)

Donació del castell i lloc d'Altea (22-4-1279, a València), de Pere el

Gran als germans Pere i Ramon Tomàs (veïns de Lleida). Per a repobladors cristians. Primera carta de poblament feta expressament per a Altea.

Font: ACA, reg. 44, f. 181.

Publicat: Cabanes (1983) i Guinot (1991). Esmentada per Gual (1948). Comentada per Campón (2009). En PARES.

Text:

Noverint universi quod nos, Petrus, Dei gratia rex Aragonum, per nos et nostros damus et concedimus ad populandum et meliorandum vobis, Petro Thomasii et Raymundo Thomasii, fratribus, civibus ilerdensis, recipientibus pro vobis et aliis populatoribus, castri et locum de Altea, cum omnibus terminis et possessionibus suis, cultis et heremis, montibus et planis, amaryalibus et aquis, et cum omnibus arboribus diversorum generum, et cum vineis et ortis, et aliis suis pertinentiis universis. Itaque, dictum castrum et terminum totum eius, positos distribuere vobis et aliis sociis vestris et quibuscumque aliis personis volueritis, dum modo ipses hereditates non habeant in Regno Valentie, quiquidem in dicto loco residentiam facere teneantur, volentes et concedentes vobis quo univique vestrum, amborum, assignetis decem iovatas terre, sicut aliis populatoribus dividetis et assignabitis dictam terram, quibus detis et assignetis ex parte nostra, unicuique scilicet eorum, sex iovatas terre vel minorem quantitatem iovatarum si populores minorem quantitatem voluerint, prout vobis visum fuerit expeditum. Concedentes omnibus quod in dictis montibus et garricis et amaryalibus, possitis libere pascere vestrum bestiarium et ligna facere et alia exercere que sint ad vestros usos necessaria, dum non colantur possint, et libere piscare in mare et termino dicti castri.

Hanc autem donationem vobis et vestris et aliis populatoribus, presentibus et futuris, facimus in hunc modum, quod vos et alii populores teneamini nobis dictum castrum de Altea vestris missionibus custodire, ac alcaiduy nobis assignate qui homagium pro eodem nobis facere teneantur. Teneamini etiam vos et alii populores dicti castri dare nobis et nostris pro censu cuiuslibet iovate terre, a kalendis mensis ianuarii primo venturi ad unum annum, et deinde quolibet anno pro eisdem kalendis, octo solidos regalium Valentie, sub tali etiam conditione, quod dictas hereditates vos seu ipsi populores, infra decenium vendere non possitis, etiam ipsas hereditates vel aliquid ex eis aliquo tempore dare seu alienare clericis, militibus, sanctis nec personis religiosis; sed elapsis dictis decem annis, possitis dictas hereditates dare, vendere, vel alienare vestro consimili et vestrorum, salvo tamen nobis et nostris censu predicto, dominio, laudimio et fatica, iuxta forum Valentie. Promittentes vobis et vestris et aliis populatoribus dicti castri et termini eius, ipsum castrum cum omnibus iuribus et pertinentiis suis salvare et defendere adversum quamcumque personam ac ipsum vos et dictos populores faciemus tenetur et pacifice possidere.

Datum Valentie, X kalendas madii, anno Domini M. CC. LXX. nono.

Traducció basada en la de Cabanes (no normativa):

Coneguen tots que nós, Pere, per la gràcia de Déu rei dels Aragons, per nós i els nostres, donem i concedim per a poblar i millorar el castell i lloc d'Altea a vós, Pere Tomàs i Ramon Tomàs, germans, ciutadans de Lleida. Rebeu-los per a vosaltres i altres pobladors, amb tots els seus termes i possessions, cultivades i ermes, monts i plans, marjals i aigües, i amb tots els arbres de diverses espècies, i amb vinyes i horts i totes les altres propietats seues, de forma que el dit castell i tot el seu terme pugueu distribuir entre vosaltres, els vostres socis i qualsevol persona que vulgau, sempre que aquests no tinguin heretats en el regne de València, i quedareu obligats a fixar residència en el dit lloc; ens avenim i vos concedim a cadascun de vosaltres, tots dos, que se vos assignen deu jovades de terra, així

com que dividiu i assigneu la terra als altres pobladors, als quals els donareu i assignareu de part nostra, és a dir, a cadascun d'ells, sis jovades de terra, o menor quantitat de jovades si els pobladors ho volgueren, segons el que vos semble convenient. Concedim a tots que, en les dites muntanyes, garrigues i marjals pugau lliurement pasturar el vostre bestiar i fer llenya i fer totes aquelles coses que requeresquen les vostres necessitats, sempre que no puguin ser cultivades, i pescar lliurement en el mar i terme del dit castell.

Però aquesta donació la fem a vosaltres i als vostres i als altres pobladors, presents i futurs, de tal manera que vos obligueu a custodiar-nos el dit castell d'Altea a expenses vostres, i vos assigneu alcaids, els quals estiguen obligats a fer-nos homenatge. Vosaltres i els altres pobladors del dit castell estareu també obligats a pagar, a nós i als nostres, per cada jovada de terra, un cens de huit sous reials de València, a partir de les pròximes calendes de gener [1 de gener] en un any, i posteriorment cada any per les mateixes calendes, amb la condició que ni vosaltres ni els altres pobladors pugueu vendre les dites heretats durant deu anys, ni en qualsevol temps donar o alienar aquestes heretats o algunes d'elles a clergues, militars, sants o persones religioses; però, passats els deu anys esmentats, podreu donar-les, vendre-les o alienar-les als vostres semblants, exceptuant no obstant el cens nostre i dels nostres abans dit, domini, lluïisme i fadiga, segons el Fur de València. Prometem-vos a vosaltres i als vostres i als altres pobladors del dit castell i del seu terme, salvar i defensar aquest castell amb tots els seus drets i propietats contra qualsevol persona, i vos el farem a vosaltres i als dits pobladors tenir i posseir pacíficament.

Donat a València, 22 d'abril de 1279.

2.2. Polop

Població andalusina d'una certa importància. Assignada inicialment al cavaller Carroç, arran de la conquesta de Dénia (1244). Adquirit posteriorment per Sarrià. El terme comprenia l'actual terme municipal de Benidorm, a més dels de Polop, Nucia i part d'Altea. L'alqueria de Xirles va generar diversos documents en un plet per la seua possessió.

Polop (1276)

Donació de Polop (8-4-1276) de Jaume I a Bertran de Bellpuig (alcaid de Polop). Carta sarracènica.

Font: ACA, reg. 23, f. 68v (una línia a continuació de la ja breu referència d'Orxeta de 1276).

Publicat: no. Comentat per Guinot (1991). En PARES.

Text:

Item [VI idus aprilis] Bertrando de Bellopodio simile carta [sarracénica] de Polop.

Traducció:

Igualment, a Bertran de Bellpuig, una carta similar de Polop.

2.3. Confrides i Guadalest

Confrides era fàcilment accessible des de Penàguila i va ser del

primers llocs conquistats de la comarca, en particular el castell d'Alfofra o Sofra. Possible lloc de naixement de Bernat de Sarrià (cap a 1260). Guadalest, castell estratègic que domina tota la vall. Sarrià en seria senyor de tots dos.

Guadalest (1278)

Permís als cristians de poblar terres abandonades pels moros a Guadalest (2-12-1278). Deu referir-se als cristians que viurien dins del castell.

Font: ACA, reg. 41, f. 23r.

Publicat: no. En PARES.

Text:

S. alcaydo et baiulo de Godalest quod non faciatis impedimentum christianis ibidem habitantibus supra excoluntur hereditatibus dimisis a sarracenis.

Datum [Barchinone] III nonis decembris [M^o CC^o LXX° VIII°].

Traducció:

[Sancho Ortiz de Rufes], alcaid i batle de Guadalest, no poseu impediment als cristians que allí habiten sobre ocupar les heretats abandonades pels sarraïns.

Donat a Barcelona, 2 de desembre de 1278.

Callosa, Algar, Guadalest i Confrides (1279)

Carta sarracènica: autorització als moros de les muntanyes de Sagra, Xaló, Pop, Callosa, Algar, Guadalest, Confrides, Castell, Gallinera, Alcalà, "Benamanecil" (=Benimantell?) i Ebo (14-11-1279, a València) donada per Pere el Gran, per continuar vivint-hi.

Font: ACA, reg. 44, f. 160r.

Publicada: Burns (1984) p. 415-416; Febrer (1991), doc. 83; Guinot (1991) p. 390-391; Cabezuolo et al. (2006). En PARES.

Text (Guinot):

Nos, Petrus, etc., concedimus sarracenis Montanet, quod sint salvi et securi in persona et rebus suis, sub fide Dei et nostra, scilicet in locis sive terminis de Çagra, et de Salum, et de Pop, et de Callosa, et de Algar, et de Godalest, et de Confrides, et de Castell, et de Gallinera, et de Alcala, et de Benamaneçil [o Benamançal], et de Ebu. Promittimus etiam eis ad habitandum ravale de Dénia. Promittimus etiam eis quod remaneant in locis predictis imperpetuum et possint hereditare bona sua ad invicem per açonam eorum et consuetudinem. Et quod non sit iudex inter eos nisi Alcadi et Alami eorum. Et quod non morentur christiani inter eos, et quod possint legere libros et açonam eorum, et faciant orationes in mesquitis suis cum suo sabassala, secundum quod consueverunt. Et quod nullus sarracenus capiatur per debitis alterius nisi fuerit in eis principales debitor vel fideiussor, hoc excepto quod pro debitis vel iniuriis quibus nobis tenentur, capiantur unus pro alio. Et quod nullus sarracenus capiatur per testimonium christiani tamen nisi per testimonium christiani et sarraceni, secundum privilegium quod habent a domino Iacobo, etc. Mandantes etc.

Datum Valentie, XVIII.º kalendas decembris. [A.D. M.CC.LXX.IX] Petrus Marches.

Fuit facta carta quod esset divisor de predictis Abraham Abinçumadii.

Traducció basada en la de Cabezuelo:

Nós Pere [II, Rei d'Aragó] etcétera concedim aquestes muntanyes als sarraïns perquè siguen sans i estalvis tant a la seua persona com als seus bens sota la protecció de Déu i la nostra pròpia ja siga als llocs com als termes de Sagra, i de Xaló, i de Pop, i de Callosa, i d'Algar, i de Guadalest, i de Confrides i de Castell [de Castells], i de Gallinera, i d'Alcalà, i de Benamaçal [Benimantell?], i d'Ebo. Ho prometem també als que habiten al raval de Dénia. També els prometem que puguen romandre als llocs anomenats per sempre i puguen heretar els seus béns mútuament segons la Suna, que no haja jutge entre ells sinó Alcait i Alamí d'aquests, que no romanguen cristians entre ells, que puguen fer les seues oracions a les seues mesquites amb el seu Sabassala, segons han acostumat. Cap sarraí podrà ser pres per deutes a altres si no és que fos deudor amb els seus superiors o amb els seus fiadors, excepte si els deutes són tinguts per injúries als postres; [en aquest cas] podrà ésser capturat un per altre. Cap sarraí podrà ésser pres per testimoni de cristians, no res menys si per testimoni de cristians i sarraïns, segons privilegi que tenen per en Jaume [I, Rei d'Aragó], etcétera.

Donat a València, 14 de novembre de 1279. [Escrit per] Pere Marqués.

Fou fet aquest document perquè siga divisor d'aquests [llocs] anteriorment anomenats Abraham Abinçumandi.

Confrides (1280)

Donació de Confrides (5-2-1279, a València) per Pere el Gran a Arnau de Mataró, amb ordre de posar cristians, que viurien dins del castell (la guarnició).

Font: ACA, reg. 46, f. 31v. Tot i que la data en documents previs és de 1279, podria tractar-se de l'any 1280.

Publicat: no. En PARES.

Text:

Nos P. etc. mandamus et comandamus vobis Arnaldo de Matarone castrum nostrum de Confrides. Ita quod ipsum castrum teneatis et custodiatís fidelis atque bene et poneatis ibidem tot homines que sufficiat ad custodiam eiusdem castri et arma [...] et victualia et alia apparamenta necessariam custodie supradictis. Volentes quod dum nobis placeret recipiatís pro custodia dicti castri millem solidum Regalium quos nobis assignamus in redditibus dicti loci. Mandantes baiulo de Confrides quorumque fuerit quod dictum millem solidorum nobis solvat annuarim in festo sancte Marie augusti domina nostra ut dictum cum placuit voluntati [nostre].

Datum Valencie idus ffebruarii [M^o CC^o LXX° nono].

Traducció:

Nós Pere etc. manem i encarreguem a vós Arnau de Mataró el nostre castell de Confrides. De manera que tingueu i custodieu aquest castell fidelment i bé i hi poseu allí tants homes com siguen suficients per a la custòdia del dit castell i armament, vitualles i altres aparells necessaris per a la custòdia esmentada. Volem encara i ens plau que rebeu per a la custòdia d'aquest castell mil sous reials que assignem com a rendes d'aquest lloc. Li ho manem al batle de Confrides i al qui siga que ens entregue aquests mil sous anualment en la festa de Santa Maria d'agost, senyora nostra, com va plaure a la nostra voluntat.

Donat a València, 5 de febrer de [1280?].

Guadalest (1280)

Donació de Guadalest per Jaume I (document perdut); renovada per Pere el Gran (13-4-1280, a Alzira). Fa referència a cristians (dins del castell)

i moros (fora d'ell). Li ho mana a Jaume de Llinares, repartidor d'heretats del regne.

Font: ACA, reg. 44, f. 178r.

Publicat: Guinot (1991). En PARES.

Text:

Fideli sui, Iacobo de Linariis, procuratori hereditatum Regni Valentie, salutem et gratiam. Mandamus vobis quod privilegium [...] quod populatorum castri de Godalest abent domino Rege Aragonum inclite recordationis pater nostro, ut dicitur super hereditatibus sarracenorum predicti castri, observetis tamen aliis populatoribus qui in ipso privilegio continentur.

Datum Algezire, idus aprilis anno Domini M.º CC.º LXXX.º Scripsit P. de Bonastre.

Traducció:

Jaume de Llinares, fidel seu [de Pere el Gran, que no s'esmenta], procurador [partidor] d'heretats del Regne de València, salut i afecte. Manem a vós que teniu el privilegi que els pobladors del castell de Guadalest reberen del senyor rei dels Aragons de bona memòria i pare nostre, així com es diu de les heretats dels moros del dit castell, observeu tanmateix els altres pobladors que s'esmenten en aquest privilegi.

Donat a Alzira, 13 d'abril de 1280. Escrit per Pere de Bonastre (notari).

Guadalest, Callosa i Tàrbena (1287)

Dret a conservar les terres concedit (2-5-1287, a València) per Alfons el Franc a les aljames (comunitats musulmanes) de les muntanyes.

Font: ACA, reg. 75, f. 2v.

Publicat: Febrer (1991), doc. 99. Regesta en Gallofré (1968). En PARES.

Text:

Nos Alfonsus et cetera, concedimus de gratia speciali vobis aliamis sarracenorum de Galinera, de Alcala, de Alaguar, de Xaló, de Pop, de Casteil, de Godalest, de Callosa, de Tarbena et de Beniopa, quod habeatis, teneatis et laboretis universas possessiones et hereditates quas hodie habetis et tenetis per nos in locis predictis. Promittentes quod ad ipsis possessionibus seu hereditatibus nostris, vobis non diminuemus nec auferemus nec alii dabimus, vobis ipsas bene laborandum et tributa seu alia iura consueta solventibus per esidem.

Mandantes et cetera.

Data ut supra [Valentie, VIº nonas maii, anno Domini Mº. CCº. LXXXVIIº.]

Traducció:

Nós Alfons etc., concedim per gràcia especial a vosaltres, les aljames de sarraïns de Gallinera, Alcalà, Alaguar, Xaló, Pop, Castell, Guadalest, Callosa, Tàrbena i Beniopa, que tingueu i treballeu totes les possessions i heretats que teniu hui per nós en aquests llocs. Prometem que no vos disminuïrem ni llevarem ni donarem a altres aquestes possessions i heretats, sempre que les treballeu bé i pagueu tots els altres drets acostumats. Manem etc.

Donat com l'anterior [València, 2 de maig de 1287].

Guadalest, Callosa i Tàrbena (1289)

Permís donat pel rei Alfons el Franc (17-12-1289, a Barcelona) a Bernat de Llibià (batle del regne de València), per tal de poblar amb moros les muntanyes. Ací no s'esmenten les localitats, pero deuen ser les mateixes que en el document anterior.

Font: ACA, reg. 80, f. 137rv.

Publicat: Febrer (1991), doc. 105. En PARES.

Text:

Nos Alfonsus et cetera, damus et concedimus licentiam et plenum posse vobis Bernardo de Libiano, baiulo montanearum Regni Valentie, quod possitis loco nostri terras que sunt hereme in dictis montaneis dare et concedere populatoribus sarracenis, qui ipsas teneant et laborent sub illa conditione qui tenent aliqui sarraceni dictarum montanearum.

Nos enim quamque concessionem de predictis feceritis eisdem sub forma predicta et ad utilitatem nostram ratam habebimus atque firmam.

Data ut supra [Barchinone, XVI° kalendas ianuarii, anno Domini M^o. CC^o. LXXX°. IX°.]

Traducció:

Nós Alfons etc., donem i concedim llicència i plena possessió a vós Berna de Llibià, batle de les muntanyes del regne de València, que pugueu, en lloc nostre, donar i concedir a pobladors sarraïns les terres que són ermes en aquestes muntanyes, que les tinguen i treballen amb la condició que tenen altres sarraïns d'aquestes muntanyes.

Nós, en efecte, encara quan feu les concessions de la forma esmentada, a utilitat nostra, les ratificarem fermament.

Donat com l'anterior [Barcelona, 17 de desembre de 1289].

2.4. Tàrbena i Callosa

Tàrbena era la residència d'un cabdill sarraí important, Muhammad ibn Ishaq, amb el qual va fer tractes Jaume I. Únic castell de la comarca esmentat al "pacte del Pouet" (15 d'abril de 1245) entre al-Azraq i l'infant Alfons (fill de Jaume I). El castell de Tàrbena tenia domini sobre el que hui són els termes municipals de Tàrbena, Callosa i més llocs. Van ser propietat de Sarrià, que es va fer construir una casa a Callosa, on va residir algun temps.

La donació de Callosa per Jaume II a Bernat de Sarrià és de 1290 i potser va actuar com a carta de poblament per a una pobla nova de cristians, perquè no es conserva tal document (o s'ha perdut). També podria ser que la carta de Tàrbena (1280) actuara com si fóra la de Callosa.

Tàrbena (1279)

Ordre de residència obligatòria a Tàrbena dels que hi tenen terres (19-12-1278, a València) donada per Pere el Gran a l'alcaid local, Martín de Deza (poble de Sòria). Possiblement es refereix als "cristians de Tàrbena" que se n'havien anat a Callosa (Torró 1990).

Font: ACA, reg. 42, f. 192v.

Publicat: no. Esmentat per Gual (1948). Torró (1990) data el document el 20-12-1279, però apareix davant de documents de gener del 1279 en PARES (podria ser del 1278).

Text:

Tibi Martini de Deza alcaido de Tarbana, mandamus vobis quatenus visis presentibus citetis et monitiatis ex parte nostra eius quibus assignate sunt hereditates in Tarbana ut usque ad proximum veniens festum pasce venerint ad ipsas hereditates per faciendi in eius residentia personali et per custodiandi dicto castro de Tarbana ut tenentur. Et si moniti facere neglexerint, assignatis ipsas hereditates ex tutum aliis populatoribus quod eas tolant et ibi personalium residant et custodiant dictum castrum.

Datum Valencie XIII kalendas januarii. Scripsit P. Marchis.

Traducció, amb ajuda de Pont (2005):

A tu, Martí de Deza, alcaid de Tàrbena, vos manem que vistes les presents [lletres] convoqueu i aviseu de part nostra tots el qui tenen assignades heretats a Tàrbena per tal que fins la pròxima festa de Pasqua vinguen a aquestes heretats, a fi de fer-hi la seua residència personal i per custodiar aquest castell de Tàrbena. I si ignoraren l'advertència, assigneu aquestes heretats per seguretat a altres pobladors que els les lleven, i que hi residesquen personalment i custodien el dit castell.

Donat a València, 19 de desembre [de 1279]. Escrit per Pere Marqués (notari).

Callosa, Algar, Guadalest i Confrides (1279)

Vegeu en l'apartat de Guadalest.

Tàrbena (1280)

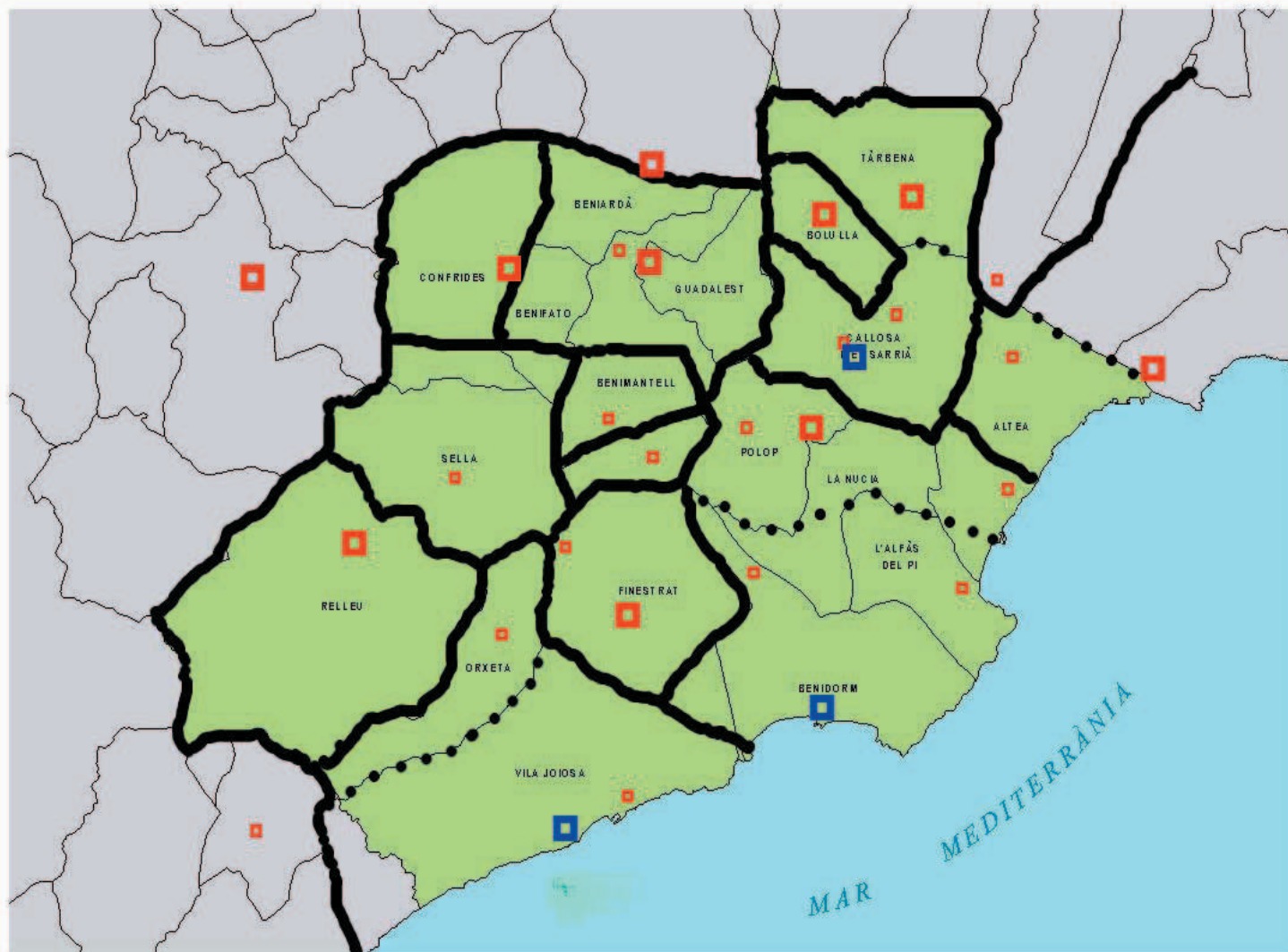
Donació a Tàrbena (11-4-1280, a Alzira) per Pere el Gran, a Joan Martí de Serra i altres pobladors cristians. Segons Torró (1990) aquests pobladors de Tàrbena se'n van anar a viure en realitat a Callosa i el castell de Tàrbena va quedar abandonat llavors.

Font: ACA, reg. 44, f. 181v-182r. Hi ha còpia a l'Archivo General Militar de Madrid (Colección General de Documentos, signatura 2-2-3-14).

Publicat: Guinot (1991), pp. 393-394. Esmentada per Gual (1948). En PARES.

Text:

Nos, Petrus, Dei gratia etc., per nos et nostros damus et concedimus vobis, Iohanni Martini de Serra et aliis populatoribus castri de Tarbena et vestris perpetuo, quadranginta hereditates in termino dicti castri de Tarbena, videlicet vobis, dicto Iohanni Martini de Serra, decem iovatas, et unicuique aliorum sex iovatas pro qualibet hereditate. Ita quod, sitis ibi XL populores et habeatis ipsas hereditates mediocriter in loco meliori bono et alio, prout per Iacobum de Linariis, partitorem hereditatem Regni Valentie, ipse hereditates vobis divise et assignate fuerunt, sub tali vero conditione, quod pro censu ipsarum hereditatum donetis vos et vestri, nobis et nostris annuatim in festo Pasche, pro unaquaque iovata terre sex solidos regalium Valentie, et quod ultra hoc teneamini custodire fideliter et tenere dictum castrum nostrum de Tarbena, cum vestris propriis messionibus et expensis,

Figura 1. Termes medievals. Reconstrucció tentativa de les fites entre els termes de les principals poblacions de la Marina Baixa en l'edat mitjana.

Els quadrats vermells grans són els castells capaços d'albergar una guarnició important: Confrides, Guadalest, Garx, Tàrbena, Polop, Relleu i Finestrat (fora de la comarca: Calp, Castell i Penàguila).

Els quadrats vermells xicotets, altres castells i llocs menors referits al text: Benimantell-Aguilar, Callosa, Algar, Altea, Albalat, Aljubea, Alarc, Sanxet, Sella, Serra, Lliriet, Albir, Orxeta i Torres (fora de la comarca: Bèrdia i Aigües).

Els quadrats blaus indiquen les pobles cristianes de nova creació: Callosa, Vilajoiosa i Benidorm.

facientes ibidem residentiam personalem. Predictas siquidem hereditates, cum introitibus et exitibus suis, ac pertinentiis et tenedonibus earundem sicut vobis assignate fuerint, ut est dictum, vobis et vestris damus et concedimus ut est dictum, sub forma et conditionibus supradictis, ad habendum et tenendum et omni tempore

possidendum, et ad dandum, vendendum, impignorandum et alienandum, et ad omnes vestras vestrorumque voluntates inde libere faciendas quibuscumque personis volueritis exceptis militibus, sanctis, clericis et personis religiosis, salvis nobis et nostris semper in predictis hereditatibus et qualibet earundem iure, censu, et dominio ac fatiga iuxta forum Valentie. Nos, vero, de gratia speciali, per nos et nostros enfranquimus et franchos ac liberos fecimus vos et vestros imperpetuum, ab exercitu et cavalcata et a redemptione seu redemptionibus eorundem, prout melius et utilius dicti, scribi vel intelligi potest, ad vestrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Enfranchimus etiam vos in prestatione supradictos census per tres annos primos venturos et continue subsequentes.

Datum Algezire, III.º idus aprilis, anno Domini M.º CC.º LXXX.º. Scripsit P. de Bonastre.

Traduïda en l'AGMM:

Nós Pedro, por la gracia de Dios, &c Por nós y los nuestros damos y concedemos a vós Juan Martín de Serra y demás pobladores del castillo de Tarbena, y a los vuestros, perpetuamente, 40 heredades en el termino del dicho nuestro castillo de Tarbena, a saber, a vós dicho Juan Martín de Serra 10 yugadas y a cada uno de los demás 6 yugadas por cada heredad. Asi que sereis allí 40 pobladores y tendreis las mismas heredades medianamente [pacíficamente] en el lugar que mas bueno sea, o en otro, según como por Jayme de Linares, repartidor de las heredades del Reyno de Valencia, se hubieren dividido y asignado a vosotros las mismas heredades. Pero bajo tal condicion, que por censo de las mismas heredades dareis vosotros y los vuestros a Nós y a los nuestros anualmente en la fiesta de Pascuas por cada yugada de tierra 6 sueldos reales de Valencia, y que ademas de esto estareis obligados a custodiar fielmente y a conservar dicho nuestro castillo de Tàrbena, a vuestras propias expensas, y hareis allí residencia personal. Por lo que las predichas heredades, con sus entradas y salidas, y pertenencias y goces de las mismas, asi como a vosotros hubieren sido asignadas, según queda dicho, a vosotros y a los vuestros las damos y concedemos como está expresado, bajo la forma y condiciones sobredichas, para haberlas y tenerlas y poseer todas las mismas y para darlas, venderlas, empeñarlas y enagenarlas, haciendo en esto vuestra voluntad, y la de los vuestros libremente, a cualesquiera personas que quisiereis, exceptuando a los militares, santos, clérigos y personas religiosas [monjes], salvando siempre para Nós y los nuestros en las predichas heredades, y en cada una de ellas, el derecho del censo, y dominio y fatiga, según el fuero de Valencia. Mas nós por gracia especial, por nós y los nuestros enfranquecemos y hacemos francos y libres, perpetuamente de ejercito y cabalgata y de redencion o redenciones de lo mismo, a vós y a los vuestros, según que mejor y mas utilmente se puede decir, escribir y entender, para vuestra salvacion y buena inteligencia de los vuestros. Enfranquecemos también a vosotros de la prestacion sobredicha del censo por los 3 años proximos venideros y consecutivos.

Dado en Algeciras [Alzira] a 11 de Abril del año del Señor 1280. [Escrito por Pere] de Bonastre.

Guadalest, Callosa i Tàrbena (1287)

Vegeu en l'apartat de Guadalest.

Guadalest, Callosa i Tàrbena (1289)

Vegeu en l'apartat de Guadalest.

2.5. Garx

El castell de Garx està en l'actual terme municipal de Bolulla. La seua història divergeix de la resta de la comarca, en ser donat al bisbat de València per Jaume I el 1273. Va ser un lloc de forta resistència musulmana fins a la seua rendició el 1277. Tractat conjuntament llavors amb Xulella o Chulilla (comarca dels Serrans). El nom Garx s'ha escrit de moltes maneres (Garig, Gargio, Gorgo, Gartx...) per a confusió d'historiadors.

Garx (1280)

Permís per residir a Garx concedit (10-5-1280, a València) per Pere el Gran als seus pobladors musulmans.

Font: ACA, reg. 44, f. 182r.

Publicada: Guinot (1991); Febrer (1991), doc. 89. Esmentada per Gual (1948). En PARES.

Text:

Population castri de Gargio

Petrus, Dei gratia Rex Aragonum, dilectorum et fidelibus suis procuratori et officialibus omnibus Regni Valentie, salutem et dilectionem. Noverituri nos de gratia concessione venerabili Episcopo Valentino quod omnes sarraceni naturalis de Gargio possint venire, si voluerint, ad populandum in ipso castro et ibi, immo quantum voluerint residere. Similiter, et si alii sarraceni preter eos, qui nobis promiserunt in valle de Pego quod venirent ad populandum ubi nos vellemus, possint si voluerint venire ad populandum ad castrum predictum de Gargio. Mandamus ita quod vobis quatenus, iuxta concessionem nostram predictam, permitatis sarracenos predictos venire ad populandum ut predicatur autem castrum de Gargio memoratum, exceptis qui provisionem prescriptam nobis in valle de Pego fecerunt, ut superius continetur, atque ipsius qui dictam gratiam et concessionem nostram nullum impedimentum faciatis super hoc, neque facere permitatis.

Datum Valentie, VI.º idus madii anno Domini M.º CC.º LXXX.º.

Traducció:

Poblament del castell de Garx

Pere, gràcies a Déu rei dels Aragons, a tots els procuradors i oficials afectes i fidels del regne de València: salut i afecte. Assabenteu-vos que li hem concedit per gràcia al venerable bisbe de València que tots els sarraïns naturals de Garx poden venir, si volen, a poblar el dit castell i aquí, certament, quants vulguen residir-hi. D'igual manera, a altres sarraïns d'altres llocs, a qui nosaltres vam prometre a la vall de Pego que vindrien a poblar a on nós volguérem, pogueren i volgueren venir a poblar el castell abans dit de Garx. Manem d'aquesta manera que també, al costat de la concessió nostra predita, permeteu als sarraïns predits venir i poblar com s'ha dit l'altrament famós castell de Garx, exceptuats els qui van fer la provisió esmentada a la vall de Pego, tal com s'ha dit més amunt, i al mateixos que feu aquesta gràcia i concessió nostra no permeteu que els facen cap impediment.

Donat a València, 10 de maig de l'any del Senyor de 1280.

Garx (1321)

Jaume II el Just atorga a Ramon Gastó, bisbe de València, permís per expulsar els moros de Xulella i Garx (8-9-1321, a Torroella), tot i concessions anteriors en contrari, per tal de repoblar amb cristians.

Font: ACA, reg. 220, f. 82r.

Publicat: Febrer (1991), doc. 146. En PARES.

Text:

Jacobus et cetera, venerabili in Christo patri Raimundo, divinam providentiam Valentino episcopo, et cetera. Ad supplicationem nobis per vos factam, attento quod in concessione olim factam episcopo et Ecclesie Valentie per felicis recordationis dominum Jacobum, regem Aragonum, avum nostrum, de castris de Xulella et de Gartx, que habebat in Regno Valentie, expresse retinuerat quod sarraceni in dictis castris remanerent, significamus vobis placere nobis et velle ut non obstante retentione predicta seu prohibitione per ipsum dominum regem facta, possitis sarracenis in dictis castris seu eius terminis habitantes expellere inde seu etiam amovere et ipsorum castrorum terminos de christianos populare, prout vobis ad utilitatem dictorum castrorum videbitur expedire. Vobisque per presentes inde plenariam concedimus facultatem et licentiam imperpetuum, promittentes ratum et firmum perpetuo habere quicquid per vos vel successores vestros circa predicta actum fuerit seu etiam ordinatum, nec umquam contraveniemus aliqua ratione.

Datum in Turricella de Montegrino, VI° idus septembris anno Dominis M^o. CC^o. XX°. primo. Bernardo de Aversone, mandato regis.

Traducció:

Jaume [II rei] etc. Al pare Ramon [Gastó], venerable en Crist, bisbe de València per la divina providència, etc. Per súplica que ens heu fet, atenent a la concessió feta en altre temps al bisbe i església de València pel senyor Jaume, de felix record, rei dels Aragons i avi nostre [Jaume I], dels castells i viles de Xulella i Garx que tenia en el regne de València, que havia retingut expressament que els sarraïns d'aquests castells hi romangueren, vos expressem que ens plau i volem que, no obstant aquesta retenció o prohibició feta per aquell rei, pugueu a partir d'ara expulsar o retirar els sarraïns habitants d'aquests castells i els seus termes, i que pobleu els termes d'aquests castells de cristians, segons que vós voreu que es faça a utilitat dels castells esmentats. I a vós, per la present, per tant, concedim facultat i llicència plena a perpetuïtat, i prometem tenir confirmada perpètuament qualsevol cosa que siga ordenada per vós i els vostres successors en relació a aquest acte, i no contravenir-ho mai per cap raó.

Donat a Torroella de Montgrí, 7 de setembre de 1321. Bernat d'Aversó (notari).

Garx (1331)

Carta de poblament per a cristians per a poblar Xulella i Garx, per haver-se d'expulsar els moros (19-1-1331, a València), donada per Alfons III al bisbe de València (Ramon Gastó). Similar a l'anterior.

Font: Arxiu de la Catedral de València, pergamins 2404 i 8174 (original i trasllat).

Publicada: no. Esmentada per Gual (1948) i Olmos (1961).

Text:

Raimundus Episcopus possit expellere sarracenos de castris de Xullella et de Gargio et quod possit populare ipsis locis de christianis

Noverint universi quod nos Alfonsus dei gratia Rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice Comites Barchinone, attendentes quod in donationem concessionem et assignacionem quam serenissimus dominus Jacobi recordationis inclite Rex Aragonum proavus nostrus olim fecit venerabili Episcopo et capitulo Ecclesie Valencie ad proprium franchum et liberum alodium de castris et villis suis de Xullella et de Gargio sitis in regno Valencie inter cetera contenta in ipsam donacionem retinuit quod sarraceni mihi remanerent. Prout in carta ipsius domini regis actam Valencie VIII° kalendas marcii anno domini M^o CC^o septuagesimo tercio plenius continere facto cum vos venerabilis in Christo pater Raymundus divina providencia Valencie

epicopus attenta ipsorum sarracenorum nequitia quam licet occultam gerant in [aiom ipsam?] cum nequiter in aptum vel in actum producere, captata temporis opportunitate, valerent vehementer a precis ut ad laudem Alassum et ut in locis eiusdem ubi presidi Mahometi consuetudint laudes excolli cultus celebretur diurnus et nomen domini nostri Jesus Christi iugiter collaudetur. Castra et loca ipsam populenter tantummodo christianis. Nobisque supplicaveritis ut non obstante dicta retencionem quod dictum dominum regem factam vobis supra hoc dignaremur licenciam imperiri. Propterea ex [iuris?] predictis inducti et ut fidei catholice palmites ibidem [volerius?] dilatentur, cum presenti carta nostra concedimus vobis Episcopo supradicto vobisque auctem licenciam et facultatem liberam impertimur quod vos non obstante retencionem predictam omnes et singulos sarracenos comorantibus in dictis castris et villis et eorum terminis et pertinenciis possitis ab eius et eorum quolibet abicere et [prestis?] expellere. Et dicta castra et eorum terminos christianis tantummodo populare. Ita cum predicti sarraceni salve pariter et secure cum uxoribus filiis familiis et cum omnibus bonis mobilibus et semovientibus eorum ab ipsis castris et eorum terminis dato eis ad hoc competenti termino expellantur [perquam?] salve ut permittitur et securi cum permissis omnibus possint ab inde discedere et ad alia loca quod abito seu transferre possessiones autem terras et predia et bona cetera sedentia eorundem possitis christianis dare concedere et distribuere prout vobis melius iudebit expedire.

Mandamus cum presenti carta nostra procuratori nostro eiusque vices gerentibus, iusticiis, baiulis nostris generalibus et specialibus, et aliis officialibus et subditis nostris presentibus et qui per [...] fuerint quod premissa omnia firma habeant et observent et ab omnibus faciant inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant aliquo tempore. Immo prestant vobis dicto Episcopo ac vostro capitulo si necessarium fuerit circa executionem omnium premissorum cum et quando requisiti fuerint auxilium consilium et favorem nullo a nobis super hoc mandatus alio expresato. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri et sigillo nostro pendenti iussimus communi.

Datum Valencie XIII kalendas ffebruarii anno domini M^o CCC^o tricesimo primo.

Signum Alfonsi dei gratia Regem Aragonum Valencie Sardini et Corsice ac comitis Barchinone.

Testes sunt: Jacobus dominis de Exericha, Petrus de Exericha, Raymundus Corneli, Bernardus vicecomes Capprarie, Bernardus de Sarriano.

Traducció:

Sàpiguen tots que nós Alfons, per la gràcia de Déu rei dels Aragons, València, Sardenya i Còrsega i comte de Barcelona, atenent a la donació, concessió i assignació que el sereníssim senyor Jaume [Jaume I] d'inclit record, rei dels Aragons i besavi nostre, va fer en aquell temps al venerable bisbe i al capítol de l'església de València en propi, franc i lliure alou dels castells i viles seues de Xullella i de Garx, situades al regne de València, entre altres coses contingudes en aquella donació va retenir que els sarraïns romangueren meus [propietat reial]. Segons carta del mateix rei feta a València el 21 de febrer de 1273 a vós, venerable en Crist pare Ramon [Gastó] per la divina providència bisbe de València, atenent a la vilesa d'aquests sarraïns que mostren quant, encara que porten oculta en [...] quan vilment, directament o indirecta, aprofitant el moment oportú, retornen apassionadament a resar alabances a Al·là i en els seus llocs a on resaven a Mahoma s'hi haja de celebrar diàriament el culte i el nom del nostre senyor Jesucrist hagen d'alabar continuament. Aquests castells i llocs es poblaran només per cristians. I nós supliquem que, no obstant aquella retenció que l'esmentat rei vos va fer sobre això, jutjarem digne que comuniquen aquesta llicència. Per tant, portats d'aquests [...] i per als fidels sarments catòlics allí a on s'estiguen [...], amb la present carta nostra concedim també a vós el bisbe esmentat i vos augmentem

llicència i facultat per a comunicar lliurement que no obstant l'esmentada retenció, a tots i cadascun dels sarraïns que viuen en aquests castells i viles i els seus termes i propietats podeu llançar-los i expulsar-los a on siga. I que aquests castells i els seus termes solament podeu poblar de cristians. D'aquesta manera, amb els esmentats sarraïns, però igualment i tranquil·lament, amb les dones, fills i famílies, i amb tots els seus béns mòbils i semovents [animals] d'aquests castells i els seus termes, els expulseu en un termini corresponent, però permetent tranquil·lament que tots puguin d'allí anar-se'n amb permissos i que marxin i traslladen les possessions a altres llocs; tanmateix les terres, finques i altres residències podeu donar-les a cristians i distribuir-les segons vós millor jutgeu.

Manem amb la carta present al nostre procurador i al seu vicegerent, als justícies, als batles nostres generals i especials, i a tots els altres oficials i súbdits nostres presents i futurs que observen fermament i a tots facen observar i no contravenen ni de cap manera permeten que es contravinga en cap moment. Sinó que presten a vós, l'esmentat bisbe, i al vostre capítol, si fóra necessari sobre l'execució dels permissos, quan siguen requerits, sense cap ajuda, consell o favor per la nostra part sobre això que hem manat. En testimoni de la qual cosa resulte la nostra present carta a partir d'ara, i amb el nostre segell pendent ho sancionem com d'ordinari.

Donat a València, 14 de gener de 1331 [Olmos dóna 19-1-1331]

Signe d'Alfons, per la gràcia de Déu rei dels Aragons, València, Sardenya i Còrsega, comte de Barcelona.

Testimonis: Jaume senyor de Xèrica, Pere de Xèrica, Ramon Cornell, Bernat vescomte de Cabrera, Bernat de Sarrià.

2.6. Sella

No es coneix cap carta de poblament de Sella. Sí que hi ha documents de donació de la població a diferents senyors feudals. Població mudèjar durant tota l'edat mitjana. No va ser mai de Sarrià. Potser no hi havia guarnició cristiana al castell.

2.7. Alarc i Sanxet

Parell de castelletes en les muntanyes que separen Polop i Sella. Segurament corresponien a dos alqueries respectives, situades en les valls dels barrancs de l'Arc i del Xarquer. Pel juny de 1270 el dos termes van ser venuts a Ramon de Balbs i a l'agost del mateix any a Berenguer de Llacera; el castell d'Alarc es va abandonar de seguida. Agregats després al terme de Guadalest, van acabar pertanyent al terme municipal de Benimantell.

Alarc i Sanxet (1278)

Ordre de residència obligatòria a Sanxet i Alarc (19-12-1278) donada per Pere el Gran al seu alcaid, al final de la guerra. Just a continuació del document per a Tàrbena de 1278 reproduït més amunt. Possiblement limitada a les guarnicions dels castells.

Font: ACA, reg. 42, f. 192v.

Publicat: no. Esmentat per Gual (1948). En PARES.

Text:

Similis fuit factum Sancho de Alceas alcaido de Alarch et de Sanxet. Datum ut supra.

Traducció:

Igualment es va fer amb Sancho d'Alceas, alcaid d'Alarc i Sanxet. Donat com dalt [19-12-1278].

2.8. Relleu

Població a la frontera d'Almisra, objecte de preocupació militar preferent. Els moros el van prendre en la segona revolta d'Al-Azraq, per a descrèdit del seu alcaid Bernat Porter, que va acabar abandonant Relleu. Adquirit després per Bernat de Sarrià. Les cartes que s'hi mostren són per a pobladors cristians, però cal suposar que viurien dins del castell, ja que el poble va continuar de moros fins a l'expulsió del 1609.

Relleu (1268)

Donació del castell de Relleu (12-3-1268, a Barcelona) per l'infant Pere (futur Pere el Gran) a Bernat Porter (alcaid de Relleu a partir d'ara). Per a repobladors cristians; l'infant també autoriza a fer obres (al castell).

Font: ACA, reg. 28, f. 10.

Publicat: Burns (2001), doc. 907, que diu que l'any podria ser 1269. En PARES.

Text:

Nos infans Petrus etc. laudamus, concedimos et confirmamos vobis, Bernardo Portario maiori karissimi infantis Iacobi fratres nostri, quod possitis in castro de Releu, quod vos tentetis obligatum a domino rege, introducere populos secundum quod vobis melius visum fuerit expedire, ad utilitatem ipsius domini regis et nostram.

Item volumus quod ponatis et teneatis in predicto castro et termino eiusdem molendina, vineas, et alia opera que sint utilia et necessaria ipsi castro.

Nos enim promittimus vobis restituere expensas quas feceritis in operibus ante dictis.

Datum Barchinone, III idus Marcii, anno domini MCCLXVIII.

Traducció basada en l'anglesa fragmentària de Burns:

Nós, l'infant Pere etc. salutem, concedim i confirmem que vós, Bernat Porter, agent del nostre germà i benvolgut infant [falta el nom; deu ser Pere Ferrandis d'Ixer, fill bastard de Jaume I], que posseïu el castell de Relleu, que vós teniu com a vassall del senyor rei, esteu autoritzat a introduir-hi pobladors segons com millor vos semble, a utilitat del mateix senyor rei i nostra.

També volem que poseu i mantingueu en l'esmentat castell i el seu terme molins, vinyes, i altres obres que siguin útils i necessàries per a aquest castell.

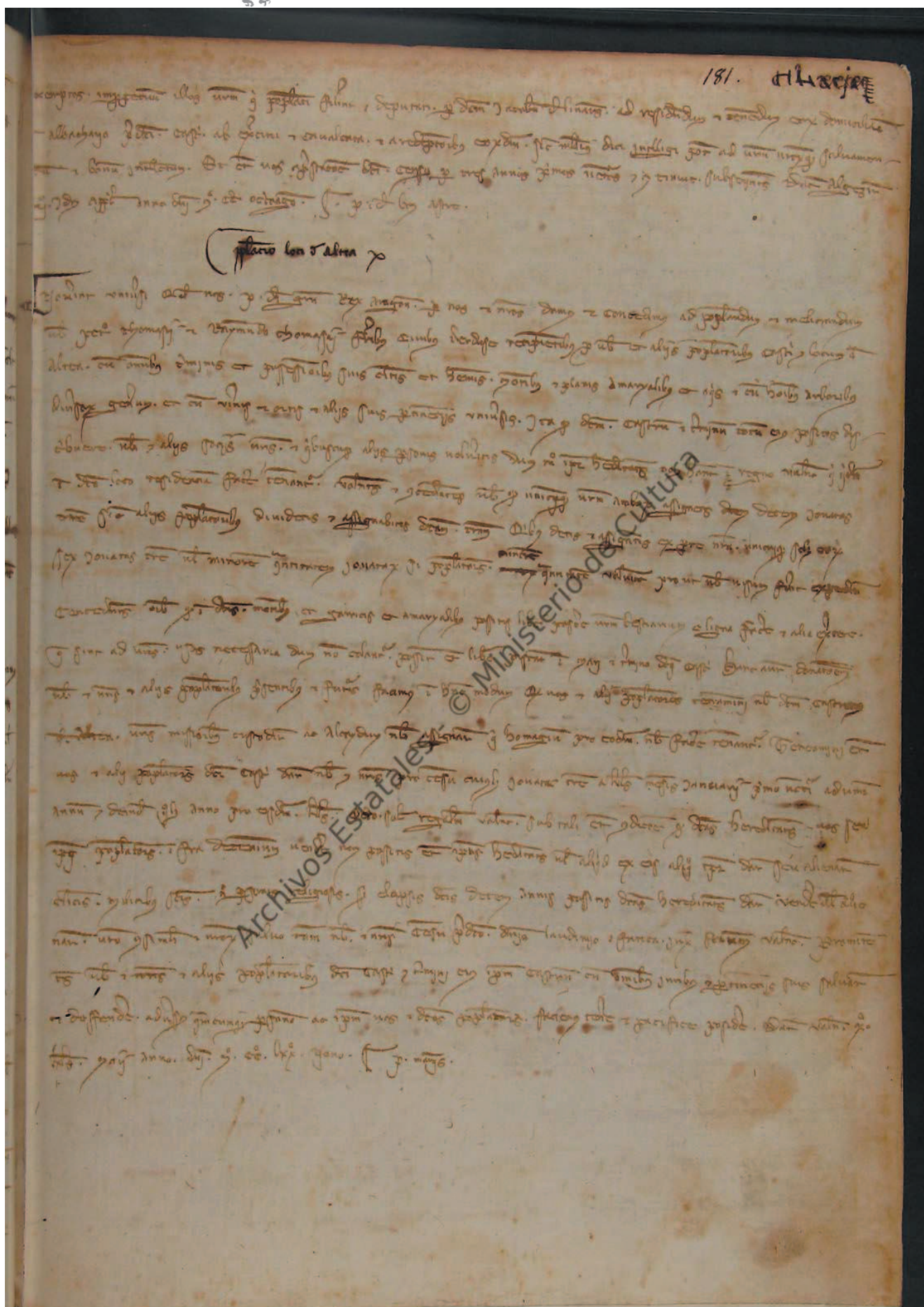
Nós prometem restituir-vos les despeses que feu en les esmentades obres.

Donat a Barcelona, 12 de març, any del Senyor de 1268.

Relleu (1276)

Autorització a dur pobladors al terme de Relleu (8-4-1276, a Xàtiva) per Jaume I a Bernat Porter (alcaid de Relleu). Per a poblament de cristians.

Figura 2. Registre de la Cancelleria Reial. Imatge en Portal de Archivos Españoles PARES (reg. 44, f. 181r de l'Arxiu de la Corona d'Aragó). Carta de poblament d'Altea de 22-4-1279, donada per Pere el Gran als germans Tomàs, de Lleida.

Font: ACA, reg. 20, f. 337v.

Publicat: no. Comentat per Torró (1990). En PARES.

Text:

Concedemus vobis Bernardo Porterii alcaido de Releu quod dividatis et detis ac dividere et dare possias [il·legible] omnis hereditatis termini castro de Releu hominibus nostrorum [il·legible] videlicet hereditatem [il·legible]. Et donacionem sive divisionem quam vos de dictis hereditatibus feceritis ratam habebimus atque firmam. Retinemus tamen quod predictas hereditates ut aliquam ipsorum non possias dare ni dividere militibus infançonibus clericis ni personis religiosis et quod hoc [...] teneantur in divisionum seu donacionem predictarum [sicut inde?] duxeritis faciendas.

Datum Xativam V idus aprilis [M^o CC^o LXX° sexto].

Traducció:

Concedim a vós Bernat Porter alcaid de Relieu que entregueu i dividiu i i pogueu donar [il·legible] totes les heretats del terme del castell de Relieu als nostres homes [...] és a dir, heretats [...]. I les donacions i divisions que fareu d'aquestes heretats les confirmarem fermament. Retenim però que aquestes heretats (o algunes d'elles) no pugueu donar-les a cavallers, infançons, clergues ni persones religioses, i que tingueu en aquestes divisions i donacions com llavors vosaltres vau fer (?).

Donat a Xàtiva, 8 d'abril [de 1276].

Relieu (1338)

Autorització per a poblar de cristians Relieu (3-4-1338, a Callosa d'en Sarrià) donada per Bernat Surdi (o Sort), procurador de l'infant Pere comte de Ribagorça (hereu de Bernat de Sarrià i futur primer comte de Dénia) i en nom d'ell, a una sèrie de pobladors cristians, que s'esmenten. Algunes signatures afegides el 6-7-1338. L'encàrrec del comte al procurador és del 15-8-1337.

Font: Archivo de la Nobleza (Toledo), Fernán Núñez, carpeta 1, doc. 32. Document copiat i traduït en un "pedimento" ordenat per Francisco Xavier Esplugues Arias, comte de Puñonrostro, Anna i Elda, i senyor de Relieu (13-3-1770, a València).

Publicat: no.

Text:

In Christi nomine et ejus gratia. Pateat universis quod ego Bernardus Surdi procurador generalis incliti domini infantis Petri illustrissimi domini Jacobi bone memorie Regis Aragonum filii, Rippacurcia et Impuriarum comitis in terris et locis quo dictus dominus infans habet in Regno Valentia citra [ultra] rivum Xuchari, necnon habens speciale mandatum ad infrascripta exercenda cum carta pergamenea ejusdem domini infantis sigilloque suo apenditio sigillata, tenor cuius talis est:

Noverint universi quod Nos infans Petrus illustrissimi domini Jacobi bone memorie Regis Aragonum filius, Rippacurcie et Impuriarum Comes. Non intendentes per presentem procuracionem alias procuraciones quas vobis dilecto de domo nostra Bernardo Surdi generali procuratori nostro in locis nostris Regno Valentie ultra rivum Xuchari super infrascriptis et aliis etiam jam fecimus, in aliquo revocare: Quin imo procuraciones ipsas presentis carte serie approbantes et in super ratificantes, laudantes, approbantes ac etiam confirmantes omnes et singulas

donaciones et concessionones in imphiteosim seu stablimenta ac acensamenta quo per vos nomine procuratorio nostro et alias pro nobis facte, ac facta fuerint de terris et possessionibus et aliis honoribus quibuscumque cum presenti carta nostra facimus vos dictum Bernardum Surdi procuratorem nostrum certum et specialem ad dandum et concedendum in imphiteosim seu etiam stabiliendum ac etiam acensandum pro nobis et nomine nostro quicumque seu quibuscumque volueritis, terras ac possessiones hermas et alias necnon domos, patia, carnicerías, furnos, molendina et alia quecumque que ad nos infra dicta castra ac loca nostra pertineat supertinere debeant quocumque modo, occasione, jure, titulo sive causa subillis videlicet intrata seu intratis et annuis censibus et aliis servitiis ac tributis de quibus convenire poteritis et alias prout ad utilitatem nostram et nostrorum successorum et populationem predictorum castrorum ac locorum vobis melius et utilius videbitur expedire et imphiteotas seu atquisitores premissorum in corporalem possessionem seu quasi eorum que concesseritis in imphiteosim ac etiam stabilieritis seu acensaveritis inducendum ex pro evictione ipsorum bona nostra obligandum eisdem intratas recipiendum et instrumenta dictarum donationum et concessionum in imphiteosim ac etiam stabilimentorum et apocharum de soluto, seu etiam de recepto et alia quelibet instrumenta, que necessaria et opportuna fuerint faciendum fieri, et firmandum nomine nostro ac pro nobis cum omni renuntiatione, obligatione et cautela; et generaliter omnia alia et singula super predictis et quolibet predictorum et dependentibus seu emergentibus ex eisdem faciendum et libere explicandum que utilia et necessaria fuerint ac etiam opportuna et que Nos facere possemus si presentes essemus, etiam si mandatum exigent speciale, dantes et concedentes vobis super predictis et circa premissa et ex eis dependentibus plenam et liberam potestatem, et super eis vobis commitentes liberam et generalem administrationem cum plenissima facultate, promittentes Nos ratum, gratum et firmum habere, tenere et perpetuo observare, quidquid per vos dictum procuratorem nostrum super predictis, et circa predicta nomine nostro predicto actum fuerit sive gestum et nullo tempore revocare sub obligatione et ipotheca omnium bonorum nostrorum. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram vobis fieri jussimus nostri sigilli appenditis munimine roboratum.

Datis Daroca decimo quinto chalendas septembris anno Domini millessimo trecentesimo tricesimo septimo.

Id circo ad commodum et utilitatem predicti domini infantis et ut locus de Rellu populetur de gentibus christianis et inde ad laudem domini nostri Jesu Christi et totius terra celestis suscipiat incrementum auctoritate qua fungor dono, trado et stabilio ad censum quadraginta populatibus infrascriptis, videlicet vobis Petro Eymerich filio quondam Bernardi Eymerici, Petro Marti, Sanctis Valero, Johanni Mayssem, Petro Feliu, Blasio de Aliaga, Petro Castelló, et vobis Martino Matheu, et Johanni de Montalba, inter ambos quondam hereditatem Raymundo Vilaro, Petro Thomás, Guillermo Vilaro, Dominico Lop, Michaeli Boygues et Bernardo Boygues filio vestro, Bernardo Tordera, Laurentio Carreres, Petro de Arcayna, Dominico Blascho, Berengario Denfitor, Bartholomeo Barber, Dominico Sedacer, Guillermo Carreres, Ermengauda Figuera, Petro Antholino, Petro Maya, Guillermo Ros, ita quod vos dictus Guillelmus Ros teneamini et positus dividere hereditatem quam vobis dono inter quatuor populos semel tantum sine aliquo laudimio Michaeli Andreu, Raymundo Andreu filiis Dominici Andreu, Mansilia uxor quondam Petri Tholosa, et domnis Elisendis filia vestra, videlicet quod hereditatem quam vobis dono inferius possitis et teneamini eidem dare statim tum contraxerit matrimonium in patrie Sancta Matris ecclesia; ita quod vir ejusdem teneatur, et sic obligatus, prout alii populos in presenti instrumento contenti tenentur, et tenebuntur Bernardo de Arbecha ad opus Margarita filia vestra, sub conditione predicta, Bartholomeo Vicent, Michaeli Sanxez, item ad opus cujusdam Ferrii quondam hereditatem necnon vobis dicto Bernardo de Arbecha ad opus vestrii quondam hereditatem, et Dominico Lop filio Dominici Lop, Petro Janer, Bernardo de Alquecer, Berenguda uxori quondam Bernardi Eymerici, Berengario Bernardi, Petro Figuera proventibus et recipientibus et cuilibet vestrum sex jovatas terra in sicano de Rellu, et illam

terram de regadiu in horta dicti loci prout cuique vestrum partem suam evenerit retenta mihi quadam hereditate seive una parte quas jovatas et terram de regadiu mando vobis dari et designari per Johannem Martinez et Hamet Almaceri alcadium et in defectu ipsius per Abdalla Almaceri.

Concedo etiam vobis quod quisque vestrum habeat in Costa, sive Montanea coram castro de Relleu quoddam patium sive solari terra ad opus domorum construendum quae patia vobis asignentur per Peregrinum Romeu, et illa habeatis vos, et vestri francha et libera de censu et laudimio, ac faticha hanc autem donationem et concesionem vobis facio in hunc modum; quod predictas terras et alias possessiones laboretis, melioretis et in aliquo non deterioretis ad usum et consuetudinem bonorum atquisitorum et quod vos et vestri successores teneamini dare dicto domino infanti, et successoribus suis perpetuo anno quolibet quiaque vestrum et pro quolibet hereditamento exceptis domibus supradictis, pro censu hujus establimenti triginta solidos regalium Valentia, quem quidem censum solvere incipiat in festo Natale Domini proxime venturo, et de inde annis singulis vos et vestri dicto domino infantis et suis perpetuo dictum censum detis, et persolvatis et ibi non eligatis seu proclametis alium dominum seu patronum nisi tantum dictum dominum infantem et successores suos, et sub hac etiam conditione et forma quod vos et vestri successores infra quatuor annos primos venturos teneamini residentiam facere personalem in dicto loco de Relleu, transactis vero dictis quatuor annis, vos et vestri successores teneamini tenere in dicto loco domum populatam cum homine y dones et suficiente cum armis ad deffensionem loci predicti, et complendum predicta et infrascripta si in dicto loco residentiam nolueritis facere personalem teneamini etiam edificare quisque vestrum infra unum annum primum venturum domos in patio sive solari quo vobis datum et aassignatum fuerit in dicta Costa sive Montanea.

Retineo etiam ad opus dicti domini infantis monedagium, quod vos et vestri dicto domino infantis et successoribus suis dare et solvere teneamini de septem in septem annos. Retineo etiam dicto domino infanti et suis perpetuo hostem, exercitum et cavalcata, et redemptionem eorundem, et etiam erbagium dicti loci, quod quidem erbagium possim vendere sed vos et vestri successores habeatis ad opus animalium et bestiarum vestri proprii in dicto termino de Relleu ademprium erbaciandi sive pascendi. Volo etiam quod vos aut vestri successores dicto domino infanti aut suis dare minime teneamini aliquam intratam pro presenti stablimento; nec teneamini etiam vos aut vestri dare dicto domino infanti vel suis aliquam peytam, nec cenam ordinariam. Positis etiam vos et vestri successores scindere ligna, fustis, petras, facere calcem, et guix, et alias servitutes habeatis in dicto termino prout in Fori Valentia continetur. Volo etiam vobis et vestris successoribus concedo quod vos dicti populores sitis populi ad Forum Valentia positisque in dictis hereditatibus vestris arbores plantare et cullere ad vestras voluntates, positisque tracensare cui et quibus volueritis clericis, sarracenis, et judeis inde exceptis predictis terris quas vobis superius dono, et stabilio, sub illo reasensamento quo vobis visum fuerit, dum tamen fiat de spresso consensu dicti domini infantis, aut procuratoris sui. Retineo tamen ad opus dicti domini infantis omnes alias residuas terras, possessiones et edificia, tam hermas quam laboratas, exceptis inde terris quas vobis superius dono. Retineo etiam ad opus dicti domini infantis et suorum perpetuo Ravale Sarracenorum, quod nunc ibi est et erit cum exitibus introitibus quintanis et patiis ejusdem contiguas ad opus servitutis dictorum sarracenorum et animalium eorundem. Et etiam retineo ad opus ejusdem et successorum suorum perpetuo fumos, carnicerias, molendina, balnea, et alia jura regalia dicto domino infanti pertinentia jure domini. In hac vero donatione non intendo vobis dare terra vel alias possessiones qua nunc sint christianorum ibidem nunc habitantium. Volo etiam quod vos dicti populores inter vos infra quatuor annos primos venturos non positis vendere nec alienare dictas terras et possessiones nisi personis extraneis cum conditionibus supradictis. Et sic vos et vestri habeatis perpetuo preditas terras et possessiones cum omni eorum malioramento a dandum, vendendum,

impignorandum, alienandum, obligandum, et ad omnes vestras et vestrorum voluntates perpetuo faciendas, exceptis clericis et personis religiosis, salvo tamen semper dicto domini infanti et successoribus suis dicto censu jure dominis, laudimio et faticha, et alio jure imphiteotico ut in Foro Valentia continetur. Promitens vobis et fide bona conveniens auctoritate qua fungor predictas possessiones vobis et vestris, perpetuo defendere et salvare et facere, habere, tenere et possidere quiete potenter et in sana pace contra omnes personas conquerentes vel aliquid perturbantes ad Forum Valentia. Et teneor inde vobis et vestris perpetuo de firma et legali evictione et ab omni dampno ac etiam interesse, obligando ad hoc vobis et vestris auctoritate qua fungor omnia bona dicti domini infantis mobilia et immobilis ubique habita et habenda. Proterea nomine predicto promito vobis predictis populoribus in persona dicti domini infantis, quod dictus dominus infans tenebit et servabit vobis et vestris successoribus Foros Valentia in loco predicto de Relleu, salvis conditionibus antedictis. Jurans in persona dicti domini infantis per Deum et ejus Sancta quatuor Evangelia Foros Valentia in loco predicto tenere et observare et quod dictis dominus infans tenebit illos et servabit ibidem.

Ad hoc autem nos dicti Petrus Eymerich, Petrus Marti, Santius Valero, Johannes Maryssen, Petrus Feliu, Blasius de Aliaga, Petrus Castelló, Martinus Matheu, Johannes de Montalba, Raymundus Vilero, Dominicus Lop, Michael Boygues, Bernardus Boygues, Bernardus Tordera, Laurentius Carreres, Petrus de Arcayna, Dominicus Blascho, Berengarius Denfitor, Bartholomeus Barber, Dominicus Sedacer, Guillermus Carreres, Ermengaudus Figuera, Petrus Antholino, Petrus Maya, Guillermus Ros, Michael Andreu, Raymundus Andreu, Mansilia, Bernardus de Arbecha, Bartholomeus Vicent, Michael Sanxez, Dominicus Lop, Petrus Janer, Bernardus de Alquecer, Berenguda uxor quondam Bernardi Eymerici, Berengarius Bernardi, Petrus Figuera, recipimus vobis dicto venerabili procuratore predictum stabilimentum ad dictum censum et in forma et conditionibus antedictis, et superius annotatis, promittentes vobis dicto venerabili Bernardo Surdi, loco et nomine dicti domini infantis, predictas terras et alias possessiones laborare, meliorare, et in aliquo non deteriorare, ad usum et consuetudinem bonorum aduissitorum et dictum censum anno quolibet dicto domino infanti et suis successoribus persolvere et dare et in dicto loco per dictum tempus residentiam facere personalem et postea tenere domum populatam in forma predicta, et omnia alia et singula a nobis attendenda et complenda sic vobis dicto nomine, et dicto domino infanti et suis atendere firmiter et complere ut superius continetur et expresatur. Obligantes ad hoc vobis dicto procuratori loco dicti domini infantis omnia bona nostra mobilia et immobilia ubique habita et habenda. Renuntiantes specialiter de presenti privilegio Domini Regis dicenti, quod quilibet homo cuiuscumque legis vel cuiuscumque loci existat privatus vel extraneus possit ospitari vel habitare cum rebus suis, et averii in quocumque loco voluerit intus civitatem vel extra. Preterea promittimus per nos et successores nostros servare dicto domino infanti tanquam domino nostro omnia illa quod continentur in Foro Valentia sub rubrica de juramento fidelitatis possite tam in primo quam secundo capitulis jurantes per Deum et ejus Sancta quatuor Evangelia manibus nostris corporaliter tacta, predicta omnia et singula rata et firma habere et perpetuo fideliter observare et in aliquo non contravenire seu facere aliquam rationem. Et ad cautelam et majorem securitatem habendam facimus fidem et homagium vobis dicti procuratori loco dicti Domini Infantis et in personam ejusdem in presentia notarii et testium subscriporum hore et manibus comendatum. Quod est actum in loco de Callosa in porticho castris dicti loci tertio chalendas aprilis anno Domini millesimo tricentessimo tricessimo octavo.

Signum Bernardi Surdi procuratoris. Signum (els pobladors).

Testes fuerunt ad hic presentes Jacobus de Arteriis jurisperitus Valentia minor dierum, Benavenus de Benviure, Petrus Bugacell notari cives Valentia, et Peregrinus Romeu habitatore in dicto loco de Callosa.

Testes fuerunt firmamentorum predictorum Berenguda, Dominici Lop et Berengarii Bernardi, qui firmarunt in loco de Releu, sexto idus julii anno predicto, Bernardus de Arbequa et Guillelmus Gener, vicini dicti loci de Releu.

Signum Stephani de Podio Lugano notarii publici auctoritate Regia per totam terram et dominationem Illustrissimi Domini Regis Aragonum, qui hic scribi fecit et sine firmamento dictorum Michaelis Sanxez et Bernardi de Alquecer, clausit loco, die et anno prefixis.

Traducció (en el mateix document d'arxiu, però revisada):

En el nombre de Cristo y de su gracia. Sea público a todos que yo Bernardo Surdi procurador general del ínclito señor infante don Pedro, hijo del muy ilustre Sr D. Jaime [Jaume II] de feliz memoria, Rey de Aragón, Conde de Ribagorza y Ampurias, en las tierras y lugares que dicho señor infante tiene en el Reyno de Valencia cerca [más allá] del río Júcar, teniendo especial mandato para practicar lo que se expresará con carta de pergamino del mismo Sr. Infante, sellada y pendiente de ella su sello cuyo tenor es este:

Sepan todos como Nós el Infante Pedro, hijo del muy ilustre Sr. D. Jaime de feliz memoria, Rey de los Aragones, Conde de Ribagorza y Ampurias. No entendiéndose por la presente procuración revocarse en cosa alguna las procuraciones que ya hicimos a nuestro amado Bernardo Surdi, nuestro procurador general en nuestros lugares del Reyno de Valencia fuera [más allá] del río Júcar y de nuestra Real Casa, para lo infraescripto y otras cosas, por lo cual aprobando las mismas procuraciones por el tenor de la presente carta y además ratificando, loando, aprobando y también confirmando todas y cada una de las donaciones y concesiones en enfiteosis o establecimientos y acensamientos que por vos como tal nuestro procurador, y por nós hechas, o se hiciesen de las tierras, posesiones y otros cualesquier honores, hacemos por la presente nuestra carta, constituimos y ordenamos a vós dicho Bernardo Surdi, nuestro procurador cierto y especial, para dar y conceder en enfiteosis o tambien establecer, y a censar por nosotros y a nuestro nombre a cualquiera o cualesquiera que quisieseis, las tierras, posesiones hiermas y otras, y tambien las casas, patios, carnicerías, hornos, molinos y otras cualesquiera cosas que nos pertenezcan en los dichos castillos y lugares nuestros, o deben pertenecer por cualquier modo, ocasión, dominio, título o causa; conviene a saber bajo las entradas, censos anuales y otros servicios y tributos que podais convenir y otras cosas que pareciesen convenir mejor y más útilmente a nuestra utilidad y de nuestros sucesores y población de los referidos castillos y lugares, y podais dar la posesión a los censalistas y adquirentes las cosas que van referidas la posesión corporal, o casi, de las que concediéreis en enfiteosis, estableciéreis o acensareis, y obligar nuestros bienes a la evicción [=embargo] de los mismos, recibir de los mismos y haciendo que se hagan y firmando por nós y en nuestro nombre los instrumentos [=documentos] de las otras donaciones y concesiones en enfiteosis, recibiendo sus establecimientos y ápoas [=recibos], y otros cualesquier instrumentos que fuesen necesarios y oportunos con toda renunciación, obligación y cautela; y generalmente pueda hacer cada una y todas las demás cosas que sobre lo referido y cualquiera de ellas y sus derivaciones, y explicando libremente, fuesen útiles y necesarias como también oportunas y que nosotros haríamos si fuésemos presentes, aunque pidan mandato especial, dándoos y concediendo sobre lo referido y sus derivaciones plena y libre potestad y cometiéndoo libre y general administración con plenísima facultad, prometiendo que lo tendremos por ratificado, firma y agradable y así lo tendremos y guardaremos

perpetuamente todo lo que por vós dicho procurador fuere practicado a cerca de lo referido y tratado, y que no lo revocaremos en tiempo alguno bajo la obligación e hipoteca de todos nuestros bienes. En cuyo testimonio os mandé dar esta nuestra presente carta roborada con nuestro sello.

Dada en Daroca a 15 de las kalendas de septiembre [15 de agosto] del año 1337.

Por tanto para utilidad y beneficio del dicho Sr. Infante y para que el lugar de Relleu se pueble de gentes cristianas de que resulte la alabanza de Nuestro Señor Jesu Cristo y toda la tierra reciba el celestial aumento, usando de la autoridad que tengo, doy, entrego y establezco por censo 40 pobladores que abajo se dirán, a saber: Pedro Eymerich hijo del difunto Bernardo Eymeric, Pedro Martí, Sancho Valero, Juan Maysen, Pedro Feliu, Blas de Aliaga, Pedro Castelló, y a vosotros Martín Mateu, y Juan de Montalbá, entre ambos cierta heredad, Raymundo Vilaro, Pedro Tomás, Guillermo Vilaro, Domingo Lop, Miguel Boygues y Bernardo Boygues vuestro hijo, Bernardo Tordera, Lorenzo Carreres, Pedro de Arcayna, Domingo Blasco, Berengario Denfitor, Bartolomé Barber, Domingo Sedacer, Guillermo Carreres, Ermenegildo Figuera, Pedro Antolín, Pedro Maya, Guillermo Ros, de tal suerte que vós dicho Guillermo Ros seáis obligado y podáis dividir la heredad que os dono entre cuatro pobladores tan solamente y una vez y sin ningún laudimio a Miguel Andreu, Raymundo Andreu hijo de Domingo Andreu, a Mansilia mujer del difunto Pedro Tolosa y a Elisenda hija vuestra, conviene a saber que la heredad que os doy seréis obligada a dársela luego que contrajese matrimonio dentro de la Santa Madre Iglesia, y su marido será obligado como los demás pobladores contenidos en el presente instrumento, y tendrán a Bernardo de Arbecha para el uso de Margarita vuestra hija, bajoi la condición dicha arriba; Bartolomé Vicent, Miguel Samper, también cierta heredad para el uso de cierto Ferri, también otra cierta heredad para el suo de vós el dicho Bernardo de Arbecha, y a Domingo Lop hijo de Domingo Lop, a Pedro Janer, Bernardo de Alquecer, y a Berenguda mujer del difunto Bernardo Eymeric, a Berengario Bernardi y Pedro Figuera y a cualquiera de vosotros que estéis presentes y lo recibís, 6 yugadas de tierra de secano de Relleu, y aquella tierra de regadío en la huerta de dicho lugar, según la parte que os tocase, retenida para mi cierta heredad o una parte, las cuales yugadas de tierra de regadío mando os mando dar y asignar por Juan Martinez y Ahmed Almaceri alcaide, y en su defecto por Abdallá Almaceri.

Os concedo que cualquier de vosotros tenga en la costa o montaña cerca del castillo de Relleu algún patio o solar de tierra para edificar casas, los cuales patios se os asignen por Pelegrín Romeu y los tengais (y vuestros sucesores) francos y libres de censo, laudimio y fadiga. Mas esta donación y concesión os hago con esta condición: que labreis las referidas tierras y demás posesiones, las mejoreis y no las deterioreis en cosa alguna a uso y costumbre de bienes adquiridos, y que vosotros y vuestros sucesores seais obligados a dar a dicho Sr. Infante y a los suyos perpetuamente en cada año por cada heredad (excepto las otras casas) por censo de este establecimiento 30 sueldos reales de Valencia, cuyo censo empezareis a pagar en la fiesta de Navidad de Nuestro Señor próxima a venir, y desde allí todos los años, vós y vuestros sucesores, al dicho Sr. Infante y los suyos, perpetuamente el dicho censo, y no elijáis ni proclameis otro señor o patrono si no es tan sólo el dicho Sr. Infante y sus sucesores, y también bajo la condición que vós y vuestros sucesores seais obligados a residir personalmente en el dicho lugar de Relleu dentro de los cuatro años próximos venideros, y pasados otros cuatro años, vos y vuestros sucesores seais obligados a tener en dicho lugar casa poblada con hombres y mujeres y suficiente en armas para la defensa del citado lugar, y cumplir lo referido, y si no quisiéseis hacer residencia personal, cualquiera de vosotros sea obligado también a edificar casas dentro de un año, el primero venidero, en el patio o solar que se le diese y asignase en dicha costa o montaña.

También retengo para el uso de dicho Sr. Infante el monedático que vós y los vuestros sois obligados a dar y pagar al dicho Sr. Infante de siete en siete

años. También retengo para el dicho Sr. Infante y sus sucesores perpetuamente la hueste, el ejército y la cabalgata [impuestos] y la redención de ellos, y también el herbaje de dicho lugar, cuyo herbaje podeis vender pero vos y vuestros sucesores tendréis para la manutención de vuestros animales y bestias el privilegio de herborizar o pacer en dicho el término de Relleu. También quiero que vosotros y vuestros sucesores de ningún modo seais obligados a dar a dicho Sr. Infante, ni a lo suyos, algun adelanto por el presente establecimiento, ni peita ni cena ordinaria. Podeis sin embargo cortar leña, madera, piedras, hacer cal y yeso, y otras servidumbres que tengáis en dicho término como se contiene en los Fueros de Valencia. También quiero que vos y los dichos pobladores seais poblados al Fuero de Valencia, y podais plantar árboles en dichas vuestras heredades, y cosechar a vuestra voluntad, y podais traspasar a quines quisiérais, excepto a clérigos, sarracenos y judíos, las tierras que arriba os dono y establezco bajo aquel reacensamiento que visteis, haciéndose con expreso consentimiento del dicho Sr. Infante o de su procurador. También retengo para el uso del dicho Sr. Infante todas las demás tierras que quedan, posesiones y edificios, tanto hiermas como labradas, exceptuando las que os dono. También retengo para el uso del dicho Sr. Infante y sus sucesores por siempre el Raval de los sarracenos que ahora está y estará, con sus salidas y entradas y quintanas, y patios contiguos a ellos, para el uso de la servidumbre de dicho sarracenos y sus animales. Y también retengo para el uso de dicho Sr. Infante y sus sucesores perpetuamente los hornos, carnicerías, molinos, baños y otros derechos reales pertenecientes a dicho Sr. Infante por derecho de Señor. No comprendo en esta donación daro tierras o otras posesiones que hasta ahora hayan sido de los cristianos que las han habitado. También quiero que vosotros los dichos pobladores no podais vender entre vosotros mismos ni enajenar las dichas tierras y posesiones dentro de los cuatro próximos años, si no es a personas extrañas con las condiciones arriba dichas. Y así vosotros y los vuestros tengáis siempre las referidas tierras y posesiones con mejoramiento de ellas a vuestra voluntad, para dar, vender, cargar, enajenar, obligar y trocar, excepto a los clérigos y personas religiosas, salvo el dicho censo para el dicho Sr. Infante y sus sucesores, por derecho de dominio, laudimio y fadiga, y otro derecho enfiteútico como se continene en el Fuero de Valencia. Prometiendo y tratando con buena fe en virtud de la autoridad de que uso que os defenderé y salvaré las dichas posesiones y las poseeréis quietamente contra cualesquier personas que las buscasen o intentasen perturbar en alguna cosa de ellas, según el Fuero de Valencia. Y además en virtud de la dicha autoridad obligo con perpétua y firme evicción a todo daño e interés todos los bienes del dicho Sr. Infante, muebles y raíces, habidos y por haber. Y además en el dicho nombre prometo a los dichos pobladores en persona de dicho Sr. Infante que éste tendrá y os guardará, y a vuestros sucesores, los Fueros de Valencia en el referido lugar de Relleu, salvadas las antedichas condiciones. Jurando en persona de dicho Sr. Infante por Dios y sus santos cuatro Evangelios, que tendrá y guardará los Fueros de Valencia en el predicho luga, y que dicho Sr. Infante los tendrá y guardará de la misma forma.

A estas cosas, nosotros, los dichos Pedro Eymerich hijo del difunto Bernardo Aymeric, Pedro Martí, Sancho Valero, Juan Mayssen, Pedro Feliu, Blas de Aliaga, Pedro Castelló, Martín Mateu, Juan de Montalbá, Raymundo Vilaro, Pedro Tomás, Guillermo Vilaro, Domingo Lop, Miguel Boygues, Bernardo Boygues, Bernardo Tordera, Lorenzo Carreres, Pedro de Arcayna, Domingo Blasco, Berengario Denfitor, Bartolomé Barber, Domingo Sedacer, Guillermo Carreres, Ermenegildo Figuera, Pedro Antolín, Pedro Maya, Guillermo Ros, Miguel Andreu, Raymundo Andreu, Mansilia, Bernardo de Arbecha, Bartolomé Vicent, Miguel Sanchez, Domingo Lop, Pedro Janer, Bernardo de Alquecer, Berenguda mujer de Bernardo Eymeric, Berengario Bernardi, Pedro Figuera, recibimos de vos el dicho venerable procurador el arriba dicho establecimiento y censo en la forma y con las condiciones que

van anotadas, y prometemos a vós dicho venerable Bernardo Surdi en lugar y en nombre de dicho Sr. Infante que labraremos, mejoraremos y en ningún modo deterioraremos las referidas tierras y demás posesiones a uso y costumbre de bienes adquiridos, y que daremos y pagaremos en cada un año a dicho Sr. Infante y sus sucesores el dicho censo y que haremos residencia personal en el dicho lugar por el explicado tiempo, y después tendremos casa poblada en la forma expresada, y que atenderemos, cumpliremos firmemente todas y cada una de las cosas que arriba se contienen, lo que os ofrecemos en el dicho nombre y al dicho Sr. Infante y sus suceores, para lo cual obligamos todos nuestros bienes muebles y inmuebles, habido y por haber, renunciando especialmente se presente el privilegio del Sr. Rey que dice que cualquiera hombre de cualquiera ley o lugar, privado o extraño, pueda ospedarse con sus cosas y bienes en cualquier lugar que quisiese dentro o fuera de la ciudad, por lo cual prometemos por nosotros y nuestros sucesores que guardaremos dicho Sr. Infante como a nuestro Señor, todas aquellas cosas que se contienen en el Fuero de Valencia, bajo la rúbrica de juramento, puesta en el primero y segundo capítulo, jurando por Dios y sus cuatro Santos Evangelios, tocados con nuestras manos corporalmente, que tendremos todas las casas y cada una de las arriba dichas por ratificadas y firmes y observaremos para siempre fielmente y no contravendremos en cosa alguna o haremos otra razón y a cautela y mayor eguridad que se debe tener, hacemos fe y homenaje a vós dicho procurador, en lugar del referido Sr. Infante, y en persona del mismo, en presencia del notario y testigos infrascriptos, lo cual se hizo en el lugar de Callosa en el pórtico del castillo de dicho lugar, a tres de abril, año del Señor de mil trescientos treinta y ocho.

Signo de Bernardo Surdi procurador.

Signo de [de nou tots els pobladors] que esto concedemos y firmamos, y fueron testigos presentes Santiago de Artenis (el menor en días) abogado de Valencia, Buenaventura Benviure, Pedro Bugacell notario de la Ciudad de Valencia y Peregrino Romeu, habitador en dicho lugar de Callosa. Fueron testigos a ver firmar los arriba expresados Berenguda, Domingo Lop y Berengario Bernardi, que firmaron en el lugar de Relleu a 6 de julio del año arriba dicho, Bernardo de Arbequa [Arbeca?] y Guillermo Gener vecinos del dicho lugar de Relleu.

Signo de Esteban de Podio Lugano [Esteve de Puig-Lugano?] notario público por autoridad real por toda la tierra y dominacion del Ilustrisimo Señor Rey de Aragón, que escribí e hice esto y no firmaron los dichos Miguel Sanchez y Bernardo de Alquecer, lo concluí en dicho lugar el día, mes y año expresados.

2.9. Orxeta i Finestrat

Aquestes dos poblacions eren un feu de l'últim rei almohade de València, Abuzeit (també conegut com Abd al-Raman Abu Said, *sayyid* Abu Zaid o "el moro Ceit"), que es va convertir en vassall de Jaume I i va conquistar per als cristians algunes terres del sud valencià. Abu Said va vendre Orxeta i Torres a l'orde de Sant Jaume (o Santiago) el 1244. Torres era una alqueria, actualment en el terme municipal de Vilajoiosa, en la costa i a prop del riu que baixa de Finestrat (Galiana 2010). Així i tot Jaume I les va cedir a diferents senyors (moros i cristians). Bernat de Sarrià va adquirir Orxeta i Torres de Santiago el 1293, i ho va aprofitar per fundar Vilajoiosa en el sector litoral d'aquest feu. Sarrià no va tenir mai la possessió d'Orxeta i va perdre la de Vilajoiosa en un juí. Finestrat, que no figura en alguns d'aquests documents, no va ser mai de Sant Jaume, i sí que va ser adquirit per Sarrià.

Orxeta (1276)

Donació d'Orxeta (8-4-1276) de Jaume I a Pere Ferrandis, primer sen-

yor d'Íxer (fill bastard del rei). Carta de poblament sarracènica. Segueix a un registre de treva amb diverses poblacions de sarraïns. Pere Ferrandis (o Ferrando) era també comanador de Santiago en Orxeta.

Font: ACA, reg. 23, f. 68v.

Publicat: Guinot (1991), que fa el següent aclariment: "Degueren existir unes cartes de capitulació per a aquestos dos llocs [Orxeta i Polop], escrites en àrab, i similars a les conegudes d'Eslida, Serra, Fondegulla, etc., coetànies d'aquestes. D'elles, però, tan sols ens ha arribat la còpia del molt breu permís que va concedir el propi monarca a en Pere Ferrando, senyor d'Orxeta, i a Bertran de Bellpuig, senyor de Polop, per a que els musulmans d'aquestes poblacions no foren expulsats i s'hi mantingueren en les condicions de poblament anteriors." Està en PARES.

Text:

Item, VI idus aprilis, concessit P. Ferrandi [Pere Ferrandis d'Íxer] quod sarraceni de Orcheta possint reddire ibi cum carta sarracénica.

Traducció:

Igualment, el 8 d'abril, es concedeix a Pere Ferrandis que els sarraïns d'Orxeta hi puguin retornar amb carta sarracènica.

Finestrat (1280)

Donació d'heretats en Finestrat (11-5-1280) de Pere el Gran a Ibanyes d'Oriola i altres, en València. Per al poblament de cristians; potser haurien de viure dins del castell, ja que la població va continuar mora fins l'expulsió.

Font: ACA, reg. 44, f. 182r.

Publicada: Guinot (1991) i García Gandía (2006, 2007). Esmentada per Gual (1948). Hem preferit la transcripció de Guinot, perquè a la Garcia incorpora alguns balls de lletres i li falta una línia de text (fragment entre <>). En PARES.

Text:

Nos Petrus, etc. damus et concedimus vobis per nos et nostros, vobis Iwaynes de Oriola ac aliis populatoribus de Finestrat et vestris imperpetuum, hereditates in termino de Finestrat, scilicet vobis dicto Iwaynes octo iovatas et unicuique aliorum populorum sex iovatas pro hereditate. Quas hereditates habeatis in bona terra mediocri et meliora prout per Jacobum de Linariis, partitore hereditatum Regni Valentie, assignare vobis fuerint et divisse, sub tali quidem conditione, quod pro censu uniuscuiusque iovate detis vos et vestri, nobis et nostris annuatim in festo Pasche, duodecim solidos regalium < , et ibi faciatis residentiam personalem. Predictas igitur hereditates, cum omnibus > melioramentis que in eis feceritis, habeatis vos et vestri, teneatis et possideatis ad dandum, vendendum, impignorandum et alienandum, et ad faciendum inde omnes voluntates vestras cuicumque vel quibuscumque volueritis, exceptis militibus, sanctis et personis religiosis, salvo nobis et nostris semper predictos censu, iure, dominio et fatiga et laudimio ad fori Valentie predicti. De speciali gratia enfranquimus vos et vestros in prestatione dicti census per tres annos primos venturos.

Datum Valentie, V.º idus madii, anno M.º CC.º LXXX.º.

Traducció (basada en Guinot 1991):

Nós, Pere, us donem i concedim per nós i els nostres a vós, Ivanyes d'Oriola, i als altres pobladors de Finestrat, i als vostres, per sempre, les propietats en el terme de Finestrat. A saber, segons manament, a vós Ivanyes huit jovades i a cadascun dels altres pobladors sis jovades en propietat. Tingueu aquestes propietats en bona terra, mediocre i millor segons us hagen estat assignades o dividides per Jaume de Llinares, repartidor des béns del regne de València, amb una certa condició: cal que com a pagament de les jovades de cadascun, vosaltres i els vostres ens doneu a nosaltres i als nostres tots els anys en la festa de la Pasqua dotze sous < i que feu allí residència personal. Per tant, les heretats predites, amb totes les millores que hi féu, tingueu-les per a vosaltres i els vostres, les teniu > i posseïu per a donar, vendre, hipotecar i alienar i per a fer-hi totes les vostres voluntats amb qui aquells que vulgueu excepte militars, sants i persones religioses, sempre sense violar els acords amb nosaltres i els nostres sobre el cens, dret i domini. Tant en cas d'extenuació com de lluíisme ja establits en el tribunal de València. Com gràcia especial us alliberem a vosaltres i als vostres de la dita responsabilitat durant els pròxims tres anys.

Donat a València el cinqué dia anterior als idus de maig de 1280 [11-5-1280].

2.10. Vilajoiosa

L'actual terme municipal ocupava el sector litoral de l'antic terme andalusí d'Orxeta, amb les alqueries musulmanes de Torres i Almiserà (Galiana 2010). Població de fundació cristiana, a càrrec de Bernat de Sarrià, acció feta sense coneixement del rei, mentre Sarrià era en la conquesta del regne de Múrcia. Davant el plet posat per l'orde de Sant Jaume, hi va haver una indefinició sobre els seus drets fins al pas definitiu a reialenc de la Vila el 1443 (Vila i Galiana 1997).

Vilajoiosa (1300)

Carta de fundació de la vila nova de Vilajoiosa (8-5-1300, a Múrcia) per Bernat de Sarrià, just abans del setge de Llorca. Pobladors cristians.

Font: Arxiu Municipal de Vilajoiosa, manuscrit copiat el 1844 per Juan Linares Esquerdo (trobat casualment en una casa de la Vila i donat a l'ajuntament a través del cronista José Payá el 1986), a partir d'un pergami de 1560 (que hi afegeix encapçalament i acabament en llatí), copiat al seu torn del pergami original de 1300. Tots dos pergamins estan perduts. Carta resumida en el reg. 450, f. 73rv de l'ACA (12-2-1331). Vegeu també Vila i Galiana (1997).

Publicat: esmentat per Gual (1948), però es tracta del fragment de les fites, reproduït en diversos documents i publicat també en Castañeda (1919), Madoz (1849), Orts (1972), del Estal (1984) i Guinot (1991). Guinot cita la referència que dona Orts (1972): Archivo Histórico Nacional de Madrid, lligall 23096, exp. I, fol. II, 13vº, 42, 96vº. Galiana (2010) l'ha trobat en altres llocs a l'Arxiu Municipal d'Alacant (armari 14, llibre 11, f. 32 i 120) i l'Arxiu del Regne de València (Escrivanies de Cambra 1760, f. 185), sempre en relació al plet entre Vilajoiosa i Alacant del segle XVIII. Carta publicada sencera fins ara només per Payá (1987, 2001) i Orts (2003). Aquest últim fa l'anàlisi del fragment de les fites tot i que el text reproduït a continuació és l'íntegre.

Text transcrit per Payá (amb lleus esmenes i aclariments):

Nós en Bernat de Sarrià, conseller del Senyor Reg, é Procurador del Regne de Murcia, per nós é per tots los nostres, en per tot temps presents é esdevenidors donam, loam é atorgam a vós, tots els sengles pobladors, vehins, é habitants de la nostra pobla de Villajoyosa, é de tot son terme presents é esdevenidors, é als vostres, en per tot temps, que hajats fur de Valencia. E que al dit fur siats poblats, y a delme y a primícia. E que per lo dit fur usets, juzgets, et determinets tots vostres plets, demandes é tots vostres negocis, é no per altre fur, usatge, ni costuma.

Encara atorgam, loam, é confirmam a vós dits é sengles vehins, é pobladors del dit Loch de Villajoyosa, é de son terme presents, é esdevenidors, é als vostres en per tot temps la particio feyta a vosaltres per en Guillem Gilabert, axí com nós aquella li manam fer ab carta que li donam, segons que en aquella es contengut, en axí, que cascun de vosaltres pobladors deia haver carta del dit Guillem Gilabert del heretament, é cases, é orts que per ell li sera assignat.

Encara donam, loam á atorgam a vós dits tots é sengles vehins, é habitants, é pobladors del dit Loch de Villajoyosa, é de son terme presents, é esdevenidors, é als vostres en per tot temps per lo dit Loch de Villajoyosa, é de son terme é per tota la nostra Senyoria, puscats ab vostres besties, é bestiars pexer la herba, é erbes, é tallar aqui fusta, lenya é lenyam; é fer aqui naus, galeres, leuts [llaüts] é barques, é totes altres coses a vostre servici, francament é quitia sens null servici, tribut, ni null dret, que a nós, ni als vostres per ningun temps siats tenguts de fer, ni de pagar, salvo empero, que si de dita fusta que aqui ferets, portarets per vendre en altres parts, que de aquella fossets tenguts de pagar dret.

Encara donam, loam é atorgam a vós dits tots é sengles vehins, é pobladors del dit Lloch presents é esdevenidors, que de la festa de Sent Joan del mes de Juny primer que a quatre anys primer vinents, é continuament complits, siats franchs, é quits de tota questa, host, cavalgata, é cena, preitech é de tota altra qualsevol servitud reyal, que a nós i als nostres nom siats tenguts de fer, ni de donar.

Encara donam, loam, é atorgam a los dit e sengles vehins, é pobladors de lo dit Loch presents é esdevenidors, é als altres vostres en per tot temps, que puscats vendre, é comprar, axi siats com movent [béns mobles i immobles], é totes coses en lo dit Loch franchament é livre, segons fur de Valencia, encara que en tots los altres lochs de nostra Senyoria puscats comprar é vendre tots bens movents franchament é livre.

Encara donam, loam é atorgam a vós dits é sengles vehins, é pobladors del dit Loch, presents é esdevenidors, á als vostres, en per tot temps, que de la dita festa de Sent Joan de Juny tro a cinc anys passats, é continuament complits, no puscats vendre, alienar a null vehí del dit Loch, exceptats, que puscats vendre a tot hom estrany, així que aquell hom estrany no puixa comprar sino tan solament hun heretament, é unes cases, ne que fassa en lo dit Loch residencia personal per tots los dits cinc anys, e que cascu puixca vendre é alienar a quis voldra, estrany o privat, segons fur de Valencia, sens nul embargament de Nós ni dels nostres per ningun temps.

Encara donam, loam é, atorgam a tots els dits vehins é Pobladors del dit Loch de Villajoyosa que tota laygua Vall-arc, é dels atres Lochs sia comprada axí com solia esser antigament partida en temps de Moros.

Encara donam, loam, é atorgam a vós dits vehins é Pobladors de dit Loch presents, é esdevenidors, é als vostres, en per tot temps, que per ningun temps el dit Loch de Villajoyosa, é de tot son termens haja nulla gavella de ningunes coses, ni sia consentida de fer, exceptat la nostra gavella de la sal tan solament, axí con es acostumat per tot lo regne de Valencia.

Volem, loam, é atorgam que sia terme appellat del dit Loch de Villajoyosa així com parteix ab lo terme de Aygues, so es a saber del Alcantarella tro la mar, é del Alcantarella així com es la senda davall la Mola tro al departiment del Cocó, segon es que les fites hi son possades per Hernan [Arnau] de Mataró, é dels Alibs

[alarifs] dels Moros, é així com vexa aygua ves mar la Montanya que es sobre la torre de Orcheta, é com departeix terme de Finestrada ab la Alqueria de encomes [Torres?] tro al terme del Alfas de Polop, é així com departeix terme lo dit Alfas de Polop ab Torres tro a la mar. Encara que tot aquest terme tro a la mar sia terme del dit Loch de Villajoyosa, e que entre dintre Mar, axí com fur de Valencia mana.

Encara volem, loam é atorgam que nengun vehí poblador, ni habitador del dit Loch de Villajoyosa, ni de son terme, cavaller, clergue, o hom de paratge, ni infanzo, ni null altre hom de qualsevol servicio sia, no's puixa escusar en nenguna manera, que no meta part ab los altres vehins a fer, i a reparar murs, valls é esglesies, é aguayst [aguait], talayes é escolts é totes qualsevulla coses vehinals é comuns. Prometem é atorgam a vós dits tots, é sengles vehins é pobladors, é habitants del dit Loch presents é esdevenidors, é als vostres, en per tot temps, que el dit Loch de Villajoyosa, é de tot son terme, axí com damunt es dit, vos farem tenir, é haver sens null embarch, ni contrast de la orde de Viles ni de ninguna altra qualsevol persona per nenguna manera, a la cual cosa specialment obligam tots nostres bens presents, é esdevenidors.

Et a major fermetat totes les damunt dites coses juram per Deu, é als seus sancts quatre evangelis, ab les nostres mans corporalment tocats, les dites coses é sengles atendre, é complir, é en nenguna manera contravenir per nulla manera, ni raho renunciem quant aso a tot dret, fur é costuma, é acció, perque contra les dites coses Nós, ni els nostres per nenguna manera poguessem venir en null cas.

Encara a major fermetat manam vos en donar aquesta nostra carta sagellada ab nostre sagell, pendent de cera bermella; en Murcia a huit dies anats del mes de Maig, anno Domini millessimo tercentessimo; Senyal de en Bernat de Sarrià, Conseller del senyor Rey, é Procurador del Regne de Murcia sobredit, qui les damunt dites coses atorga é ferma, é jura.

Testimonis son de aso los nobles en Bernat de Vilademur [Bernat de Vilamur], é Hacast de Mur [Acard de Mur], el honrrat Don Alfonso Peris de Xativa, é Guillem de Tensa [d'Entença].

Senyal de mi Domingo Basa, Notari de la procuració del Regne de Murcia per lo Senyor Rey, qui a les coses damunt dites present fuy, é per manament del dit noble en Bernat de Sarrià esta carta scriure fin en lo dia y any damunt dits, é la doy.

Els afegits llatins del segle XVI diuen:

Hoc est translatum bene, et fideliter factum in Villa de Villajoyosa, die vicesimo mensis septembris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo sexagesimo, sumptum a quodam privilegio in pergaminea forma confecto, non viciato, nech cancellato, nech in aliqua ejus parte suspecto, sed omnis prorsus vitio, et suspitione carente, cujus thenor sequitur sub his verbis.

Signum mei Damiani Martí, regia autoritate, Notari Magnifici Melchioris Linares, Justitia in civilibus et criminalibus Villa de Villajoyosa, qui huic trasunto authotitatem meam prostiti pariter, et Decretum.

Signum mei Joannes Ybanyes autoritate regia Notari publici per totum Valentia Regnum, alter ex scribis justitia Villa de Villajoyosa, autoritatem suam, et de ejus jussu et mandato interposus pariter, et Decretum.

Signum mei Petrus Joanni Loret autoritate regia Notari publici Regni Valentia, que preinsertum transumptum a sua originali forma ab traxi, et propio calamo scripsi; et clausi loco, die et anno in pro calendato dicti trasumpti principio profixis.

Traducció, a partir de l'efectuada el 2009 per Mª Àngels Diéguez:

Açò és una traducció correcta i fidel, feta a la vila de Vilajoiosa, en el dia 20 del mes de setembre de l'any de naixement del nostre senyor de 1560, pres d'un cert privilegi fet en pergamí, sense defecte ni afegits, ni sospitós en qualsevol part d'ell, sinó dretament mancat de falta i de sospita, el tenor del qual és com segueix:

Signatura de mi, Damià Martí, amb l'autoritat reial del notari magnífic Melcior Llinares, representant del justícia en els plets civils i criminals a la vila de Vilajoiosa, faig fe que he aplicat en aquest assumpte la meua autoritat i la llei amb equitat.

Signatura de mi, Joan Ibanyes, per l'autoritat reial del notari públic per a tot el regne de València, essent altre dels escrivans del justícia en la vila de Vilajoiosa, faig fe que he exercit la meua autoritat i la llei amb equitat, per ordre i manament d'ell.

Signatura de mi, Pere Joan Lloret, amb l'autoritat reial del notari públic per a tot el regne de València, faig fe que he traduït el document rebut de la seua forma original i que l'he escrit amb la meua pròpia ploma i l'he conclòs en el lloc, dia i any prefixats.

2.11. Benidorm

Sector litoral del terme de Polop, segregat per Bernat de Sarrià en vista de la pèrdua de Vilajoiosa a mans de l'orde de Sant Jaume. El seu interès continuava en disposar d'una pobla cristiana amb port en el seu estat feudal.

Benidorm (1325)

Carta de fundació de la vila nova de Benidorm (8-5-1325, a València) per Bernat de Sarrià. Pobladors cristians.

Font: Arxiu Municipal de Benidorm i també Arxiu del Regne de València, Governació, 2470, f. 346v-349r (= mà 2, f. 25, segueix en mà 8, f. 1). No es conserva l'original sinó un trasllat fet per ordre d'Alfonso Fajardo (senyor de Polop i Benidorm) redactat quan a la venda de Benidorm (21-10-1430) i enregistrat posteriorment (27-4-1521).

Publicat: esmentat per Gual (1948). Publicat íntegrament per Orts (1976) i Alemany et al. (1988), tots inclouen anàlisis del text. També en Guinot (1991) pp. 491-495, a partir de les obres esmentades.

Text transcrit per Alemany et al. (1988), que presenta algunes discrepàncies amb el d'Orts. He afegit numeració dels capítols o establiments.

In nomine Domini Ihesu Christi, Patris et Filii et Spiritu Sancti, amen.

Noverint universi quod nos, Bernardus de Sarriano, consiliarius domini regis Aragonum, scienter per nos et nostros, presentes atque futuros, cum testimonio huius publici instrumenti perpetuo valituri et in aliquo non revocaturi, damus et concedimus vobis omnibus et singulis populatoribus, incolis seu habitatoribus, tam presentibus quam futuris, christianis tantum, qui populare, inhabitare seu incolere vultis, etiam in futurum populare, inhabitare et incolere volueritis in villa seu loco

dicto et nominato de Benidorm, quem seu quam noverit [noviter] ad honorem et servitium Dei et Gloriose Virginis Marie Genitricis, constitui et hedificari mandamus infra terminos castri proprii de Palop [Polop] situati in Regno Valentie, in punta que dicitur del Alfalg. Quamquidem villam de Benidorm esse volumus capud maius, et volumus quod fines termini eiusdem ville sint seu confrontentur cum termino seu pertinentiis de Villa Joyosa, et cum terminis castri nostri de Finestrat, et cum verite [potser "vertente"; Orts llegeix "vertice"] montis seu podio vocati del Puig de la Campana, prout aque versantur versus mare, et cum termino de Callosa, et cum termino de Albalat, usque ad vertentem montanee sive serre que est prope pesqueriam dicti loci de Albalat, prout est ficatum et mollonatum usque ad mare, et versus Polop usque ad Carpedam et usque ad Montem Acutum. Et [damus et concedimus vobis... incolere volueritis] in alquarea dicta et nominata d'Albir, quam similiter construi et hedificari volumus, mandamus infra terminos dicte ville de Benidorm quam hedificari et construi volumus et mandamus in loco per nos assignato et nominato. In omnibus aliis alquareis de cetero construendis infra terminos antedictos. Quas omnes alquareas et loca, et turres et omnia hedificia esse volumus, ordinamus et iubemus infra terminos et in terminis ville predictae de Benidorm, ita quod dicta villa sit capud totius termini.

[1] Itaque, vos dicti populatores et habitatores, presentes et futuri, habeatis in dicta villa de Benidorm et in alquareis suis et terminis predictis, domos et turres, et alia hedificia per vos et vestros construenda, franchas et francha ab omni censu seu tributo et quamcumque alia servitute.

[2] Item, habeatis terras quas quilibet vestrorum a nobis acceptaverit et sibi per nos date et concesse fuerunt, tam in regadivo quam in secano, franchas et liberas ab omni censu, servicio et tributo, et alia qualibet servitute.

[3] Item, habeatis herbas, et pascua, et prata, nemores ad animalia et bestiarum seu greges vestros, franchas et quitias, et erberas per terminos dicti loci de Benidorm, et etiam per omnia alia loca nostra franche et libere.

[4] Item, habeatis aquas et cequias, et ductiones aquarum et terras [?] ad terras vestras sine aliquo censu, tributo, servicio et qualibet alia servitute ad rigandum hereditates vestras et ad omnia alia servicia vestra.

[5] Item, habeatis ligna grossa et minuta que possitis scindere et etiam defferre, accipere et accepi facere, ad opus construendi hedificia vestra in dicto loco et termino; calçem et algepo, molas, roquas, lapides et omnia servicia vestra.

[6] Item, quod animalia et bestiarum vestra habeant dictos terminos franquos et [començament de capítol elidit en Alemany et al.] quitios, sine herbagio et beuragio, que nobis vel nostris nunquam dare teneamini, et habeatis abeuraturia, ut in foro Valentie continetur, et que fuerit vobis necessaria.

[7] Item, habeatis litora maris et plagiam, et plateas et vicos sine aliquo censu, servicio et seu tributo, ut in foro Valentie continetur.

[8] Item, habeatis piscariam maris francham et liberam, dando nobis et nostris fideliter decimam partem.

[9] Item, habeatis omnes terminos dicte ville ad colligendum granam et spart franchas et libere, sine aliquo servicio et alia servitute.

[10] Item, habeatis portus et plageas ad honerandum et exhonerandum, carricandum sive discarricandum, navigandum, defferendum, extrahendum bona, merçes et quascumque res volueritis versus ubicumque partes volueritis sine aliquo censu, tributo, servitute, leuda, pensa, peagio, portatico, mensura, ribatico et quolibet alia exactione, salvo districtui domini Regis.

[11] Item, quos vos dicti populatores presentes et futuri, et vestri successores, in perpetuum, anno quolibet eligatis de vosmet ipsis iusticiam, iuratos, mustaçaff et notarios, sagiones, cursores, consiliarios et quoslibet alios oficiales, prout faciunt cives Valencie, et habeant illam iurisdictionem iusticie dicti loci, civilem et criminalem, quam habent cives Valencie, et in omnibus et per omnia faciatis sicut cives Valencie. Predicta electio fiat tamen in dicta villa de Benidorm, et oficiales electi in dicta villa de Benidorm sint oficiales de toto termino, de omnibus alquareis

eiusdem termini. Et promittimus per nos et nostros, vobis et vestris, quod non dabimus neque vendimos, nec alio modo alienabimus nec impignorabimus iusticiatum nec redditus vel esdevenimenta curie ipsus, nec ponemus ibi alique pro dono et servicio prout in foro Valencie dominus Rex promisit civibus.

[12] Item, volumus et vobis concedimus quod omnes cause, tam civiles quam criminales dicte ville et tocius termini illius dicantur et terminentur intus dictam villam de Benidorm, et non in alio loco, et ille qui erit curia audiet, terminet, iudicet et decidat ipsas questiones per forum Valencie. Et habeatis foros, privilegios et consuetudines Civitatis Valencie, in omnibus et per omnia. Et ipsi oficiales iurent in manibus baiuli nostri ut oficiales Valencie iurant in posse baiuli domini Regis.

[13] Item, condenaciones, pene quarti, etc., fiant prout fiunt Valencie.

[14] Item, quod vos, dicti populatores presentis et futuri, et vestri successores, possitis quodcumque et quocienscumque volueritis vendere et excambiare, dare et alienare omnia bona vestra, mobilia et immobilia, et precia ipsorum bonorum vobiscum defferre cel defferri facere ad quascumque partes volueritis franque et libere, et sine et aliquo censu, tributo, servicio, dono, servitute et qualibet alia demanda vel exactione et percepcione, et sine aliquo obstaculo et contradiccione nostra et nostrorum perpetuo et sicut non oporteat vobis requirere nos vel nostros. Immo, per nos et nostros promittimus vobis et vestris et familie vestre dare guidaticum et securitatem per totam terram nostram, et in eundo, redeundo et stando per terram et per marem sitis salvi et securi cum omnibus bonis vestris prout foro Valentie continetur. Et quod vos et vestri non teneamini in dictis locis vel aliquo ipsorum facere residentiam personalem, immo habendo ibi possessiones et bona possitis habitare in quocumque alia loco volueritis, tenendo tamen ibi domum populatam christianorum ad deffensionem dicti loci.

[15] Item, per nos et nostros enfranquimus ipsum locum et totum terminos [terminum] et habitatores christianos dicti termini, presentes et futuros, ab omni questia, peyta, cena et quacumque alia exactione, omne exercitu et cavalcata, et ab omni redemptione ipsarum, et ab omni ademprivio, subsidio speciale et generale quocumque nomine censeantur.

[16] Item, volumus et vobis concedimus quod iurati ipsius ville, ubi forus Valentie non sufficiat, novos foros et certa statuta ac factos per eos possint remove inde ilud pro eis indebite expedire, secundum forum Valentie.

[17] Item, concedimus vobis et vestris quod successores nostri iurent et iurare teneantur et confirmare in dicto loco de Benidorm, vobis et vestris, foros Valentie, et privilegia, et omnia supra et infra contenta et scripta de prima linea usque ad ultimam tenere et observare vobis et vestris successoribus in perpetuum.

[18] Item, damus et concedimus vobis quod quilibet libito suo in patuis per nos sibi assignatis in dicta villa et a sua hereditate possit construere quodcumque opus et facere portillos, finestras et envanos, tabulas, columbanos sine aliquo censu, tributo seu alia servitute dum tamen non fiat preiudicium [perjudicium] vicini ut in foros Valentie continetur.

[19] Item, volumus et vobis concedimus quod in dominus seu patuis christianorum ipsorum et in hereditatibus et possessionibus quas a nobis adquisiveritis, nos vel nostri non habeamus aliquod censum, nec laudimium nec faticam. Immo, vos et vestri successores habeatis ipsas per alodium franchas et liberas ac quitias.

[20] Item, volumus et vobis concedimus quod in quolibet parte anni possitis defferre et defferri facere ad ipsum locum vinum, tam per terram quam per mare, ad opus vestri et ipsorum, vendere ut vobis visum fuerit sine aliquo dono, servicio seu tributo et alia aliqua exactione.

[21] Item, volumus et vobis concedimus quod possitis facere boalaxia, competencia iuxta forum Valentie.

[22] Retinemus tamen et reservamus nobis et nostris successoribus in vos [vobis], dictis populatoribus, incolis et habitatoribus presentibus et futuris, et in successoribus vestris, dominium et fidelitatem, pacem et guerram, prout dominus Rex habet in Civitate Valentie.

[23] Item, quod vos et vestri, presentes et futuri, detis et solvatis, et dare et

solvere teneamini nobis et nostris de intrata seu precio cuiuslibet iovate de regadivo quam a nobis adquisierint seu acceptaverint, licet sit herema que regare possit, centum solidos. Et pro unaquaque iovata que regari non possunt sit [possit] quinquaginta solidos, prout quilibet vestrum acceptaverit sive reperiet de dicta terra. Quod pretium sive intratam nobis solvatis videlicet: medietatem in principio et aliam in fine. Et etiam detis et solvatis vos et vestri successores, de omnibus bladis et fructibus ac aliis omnibus decimam et primiciam secundum forum usum civitatis Valentie.

[24] Item, retinemus nobis monedaticum de septem in septem annis, prout cives Valencie eum solverunt etolvere tenentur secundum declarationes et privilegia Domini Regis. [capítol elidit en Guinot]

[25] Item, retinemus nobis et nostris lezdas, pedagogia, censum et quolibet aliam exactionem in omnibus extraneis.

[26] Item, retinemus nobis et nostris quod, necessitate evidente infra terram nostram si alius intrabat ipsam contra nos vel successores nostros, quod etiam teneamini nobis facere hostem seu exercitum et cavalcata, in nostram terram tantum.

[27] Item, retinemus nobis et nostris in perpetuum furnos panis, molendina farineria, alquarie, arrocia, macella, sive carnerias, et balneum et iura ipsorum. Et generaliter retinemus, acceptamus et reservamus nobis et nostris omnia alia et singula iura universa prout Dominus Rex habet in civitate Valentie, exceptis per nos vobis superius concessis, datis et confirmatis.

Et ut hec que dicta sunt melius et firmiter compleantur et observentur, tactis a nobis Sanctis Sacris Dei Quatuor Evangeliiis et Crucem Domini, iuramus predicta omnia rata et firma habere et perpetuo observare, et in aliquo non frangere seu revocare nec contravenientibus aut contrafecientibus consentire de iure vel de facto, aliqua ratione.

Quod est actum Valentie, octava idus madii anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo quinto.

Signum nobilis Bernardi de Sarriano, predicti, qui hec laudamus, concedimus et in omnibus confirmamus.

Et testes fuerunt hinc instrumento Domenicus Cepello notarius, Franciscus Guasch, Bernardus Guillem de Villafrancha, Assensius Rovira, Bernardus de Gavasa, Franciscus de Bialio notarius, Bernardus d'Arbeca de Penaguila, Arnaldus Ferrari de Villa Joyosa, vocati et rogati.

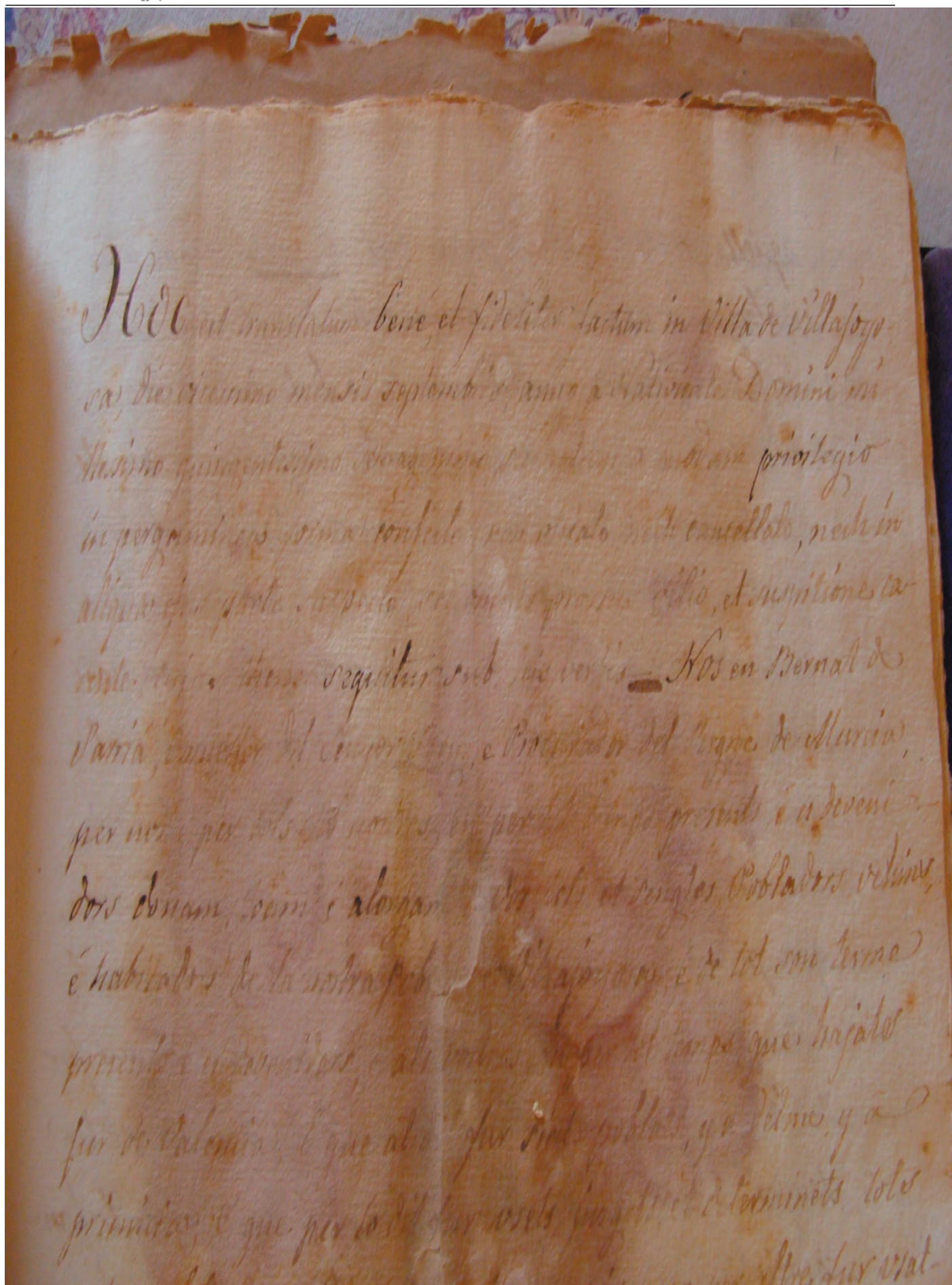
Signum mei, Iohannis Cerdani, auctoritate illustrissimi domini Regis Aragonum publici notarii per totam terram et dominationem suam, qui predictis interfui et hec scribi feci et clausi loco, die et anno prefixis, cum litteris rasis et emendatis in vicesima nona liena ubi scribitur vos et vestri successores.

Traducció en Alemany *et al.* (1988), molt similar a la d'Orts (1998), amb alguns comentaris i lleus modificacions:

En el nom del Senyor Jesucrist, Pare, Fill i Esperit Sant, amén.

Sàpien tots que nós, Bernat de Sarrià, conseller del Senyor Rei dels Aragons, conscientment, per nós i els nostres, presents i futurs, amb el testimoni d'aquest document públic per sempre valeder i mai revocable en res, us donem i concedim tot quant conté a tots i cadascun de vosaltres, pobladors, habitants o residents, tant presents com futurs, cristians tan sols, que voleu poblar, residir o habitar – també als que ho vulgueu en el futur – en la vila o lloc dit i anomenat de Benidorm, el qual o la qual manem construir i edificar de nou, per a honor i servei de Déu i de la seua Mare, la Gloriosa Verge Maria, dins del terme del nostre castell de Polop, situat al Regne de València, a la punta que diuen de l'Alfalig. Aquesta vila de Benidorm volem que siga la residència principal i que les fites del seu terme siguen o toquen amb el terme o propietats de Vilajoiosa i amb els termes del nostre castell de Finestrat i amb el cim [o vessant] de la muntanya o puig dit el Puig de la

Figura 3. Carta de poblament de Vilajoiosa. Trasllat del segle XIX d'uns pergamins hui perduts. Foto: A. Galiana.

Campana, segons les aigües davallen vers la mar; i amb el terme de Callosa [Polop?], i amb el terme d'Albalat fins la carena [o vessant] de la muntanya o serra que hi és prop de la pesquera del dit lloc d'Albalat, segons està delimitat i mollonat fins a la mar, i en direcció a Polop fins a Carpeda [Captivador?] i Montagut. També [us concedim... habitar] en l'alqueria dita i anomenada de l'Albir, la qual, així mateix, volem i manem construir i edificar dins del terme de l'esmentada vila de Benidorm –que volem i manem edificar i construir al lloc per nós assignat i nomenat– i en totes les altres alqueries que d'avui en avant es construesquen dins dels termes anteriorment citats. Totes aquestes alqueries, llocs, torres i altres edificis volem, ordenem i manem que estiguen situats dins dels límits i terme de la precitada vila de Benidorm, de manera que aquesta siga el cap de tot el terme.

[1] Així doncs, vosaltres, els dits pobladors i habitants, presents i futurs, tingueu en la dita vila de Benidorm i en les seues alqueries i límits precitats, les cases, les torres i els altres edificis que siguen construïts per vosaltres o pels vostres, lliures de tot cens i tribut i de qualsevol altra servitud.

[2] Ítem, tingueu les terres que cadascun de vosaltres hagués acceptat de nós i per nós li haguessen estat donades i concedides, tant de regadiu com de secà, exemptes i lliures de tot cens, servei i tribut i de qualsevulla altra servitud.

[3] Ítem, tingueu herbers, pastures, prats i boscos, per als vostres animals, bestiaris o ramats, francs, lliures i immunes per tot el terme del dit lloc de Benidorm i també francament i lliure, per tots els altres llocs nostres.

[4] Ítem, tingueu les aigües, séquies i conduccions d'aigües a les vostres terres, sense cap cens, tribut, servei ni qualsevol altra servitud, per a regar les vostres heretats i per a tots els altres serveis vostres.

[5] Ítem, tingueu llenya grossa i menuda que pugueu tallar i també emportar-vos-en, prendre'n i fer prendre, per a construir els vostres edificis al dit lloc i terme, així com calç i algeps, moles, roques, pedres i tots allò que us puga ésser d'utilitat.

[6] Ítem, que els vostres bestiaris i ramaderia tinguen l'esmentat terme franc i lliure, sense tribut d'herbatge i beuratge, que mai no hareu de donar-nos a nós ni als nostres. Tingueu també abeuradors, segons es conté al Fur de València, i tot el que us fóra necessari.

[7] Ítem, tingueu la vora de la mar i la platja i les places i els carrers sense cap cens, servei ni tribut, segon es conté al Fur de València.

[8] Ítem, tingueu la pesca de la mar franca i lliure, donant-nos fidelment a nós i als nostres la dècima part.

[9] Ítem, tingueu tots el terme de la dita vila per a recollir grana i espart, francs i lliures, sense cap servei ni altra servitud.

[10] Ítem, tingueu ports i platges per a carregar i descarregar, omplir o buidar les naus, navegar, portar i exportar béns, mercaderies i quantes coses volguésseu cap a qualsevulla part que desitjàsseu, sense cap cens, tribut, servitud, lleuda, pes, peatge, portatge, mesuratge, ribatge ni qualsevol altra exacció, excepte el que correspon al Senyor Rei.

[11] Ítem, que vosaltres, els esmentats pobladors, presents i futurs i els vostres succeors, per sempre, elegiu cada any d'entre vosaltres mateixos un justícia, jurats, mustassaf i notaris, agutzils, missatgers, consellers i qualsevulla altres oficials, com fan els ciutadans de València, i tingueu la jurisdicció civil i criminal de dit lloc, com tenen els ciutadans de València, i en tot i per tot feu com els ciutadans de València. L'esmentada elecció que es faça tan solament a la dita vila de Benidorm i els oficials elegits en la dita vila de Benidorm siguen oficials de tot el terme, de totes les alqueries del mateix terme. I prometem per nós i els nostres a vosaltres i als vostres que no donarem, ni vendrem, ni de cap altra manera alienarem, ni empenyorarem el càrrec de justícia, ni les rendes o guanys de la seua cúria, ni hi imposarem res com a donatiu ni servei, segons en el Fur de València va prometre el Senyor Rei als ciutadans.

[12] Ítem, volem i us concedim que totes les causes, tant civils com criminals,

de dita vila i de tot el terme, es vegen i s'acaben dins de dita vila de Benidorm i no en altre lloc; i qui serà jutge escolte, acabe, judique i decidesca els plets pel Fur de València. I tingueu els furs, privilegis i costums de la ciutat de València en tot i per tot. I els mateixos oficials juren davant del nostre batle com juren els oficials de València davant del batle del Senyor Rei.

[13] Item, les condemnes, penes de quart [les castigades amb la quarta part del deute], etc., es facen com es fan a València.

[14] Item, que vosaltres dits pobladors, presents i futurs i els vostres successors, pugueu quan siga i quantes vegades ho desitgeu, vendre i baratar, donar i alienar tots els vostres béns mobles i immobles, i emportar-vos amb vosaltres o fer portar els guanys d'aquests béns a qualssevol parts que vullguésseu, francament i lliure, sense cap cens, tribut, servei, donatiu, servitud ni qualsevol altra demanda, exacció i percepció i sense cap obstacle ni oposició nostra ni dels nostres per sempre, i així no us siga necessari requerir de nós ni dels nostres, sinó que al contrari, per nós i els nostres prometem a vosaltres i als vostres i a la vostra família donar-vos guiatge i seguretat per tota la terra nostra, i que sigueu deslliurats i segurs anant, tornant i essent per terra i per mar, amb tots els vostres béns, com s'estableix al Fur de València. I que vosaltres i els vostres no estigueu obligats, en dits llocs o en qualsevol d'ells, a tenir residència personal, sinó que al contrari, tenint-hi possessions i béns, pugueu habitar a qualsevol altre lloc que volguésseu, mantenint, però, una casa poblada de cristians per a la defensa del lloc esmentat.

[15] Item, per nós i els nostres fem franc el mateix lloc i tots els seus termes i els habitants cristians de dit terme, presents i futurs, de tota qüestia, peita, cena i qualsevol altra exacció, de tota milícia [o exèrcit] i cavalcada i de tota redempció d'aquestes. I de tot empriu o subsidi especial i general de qualsevol nom que s'hi pense.

[16] Item, us donem i concedim que els jurats de la mateixa vila, on el Fur de València no siga suficient, puguen canviar-lo, ells mateixos, per nous furs i estatuts i eliminar-hi allò que els resulte inapropiat, d'acord amb el Fur de València.

[17] Item, concedim a vosaltres i als vostres que nostres successors juren i siguem obligats a jurar i confirmar a l'esmentat lloc de Benidorm, a vosaltres i als vostres, els Furs de València i els privilegis i tot el que més amunt i més avall és contingut i escrit des de la primera ratlla fins la darrera, que han de mantenir i observar a vosaltres i als vostres successors per sempre.

[18] Item, us donem i concedim que cadascun al seu parer, als solars a ell assignats en dita vila i en la seua heretat, puga construir qualsevol obra i fer portals, finestres i barandats, coberts i colomers, sense cap cens, tribut ni altra servitud amb tal que no se'n faça perjudici al veí, com és recollit als Furs de València.

[19] Item, volem i us concedim que a les cases o solars dels mateixos cristians i a les heretats i possessions que de nosaltres adquirireu, ni nós ni els nostres no tinguem cap cens, ni lluïsmes, ni fadiga, ans al contrari, vosaltres i els vostres successors tingueu les mateixes per alou franques, lliures i immunes.

[20] Item, volem i us concedim que en qualsevol moment de l'any pugueu portar i fer portar vi al dit lloc, tant per terra com per mar, a utilitat vostra i dels vostres, vendre'l segons us sembla, sense cap donatiu, servei o tribut ni cap altra exacció.

[21] Item, volem i concedim que pugueu fer els bovalars corresponents, segons el Fur de València.

[22] Retenim, això no obstant, i reservem a nós i als nostres succesors el senyoriu, fidelitat, [la potestat de declarar] pau i guerra, sobre vosaltres els dits pobladors, habitants i residents presents i futurs i sobre els vostres successors, segons el Senyor Rei el té a la ciutat de València.

[23] Item, que vosaltres i els vostres, presents i esdevenidors, doneu i pagueu i sigueu obligats a donar i pagar a nós i als nostres, per entrada o preu

de cada jovada de regadiu que de nosaltres adquiriu o accepteu, encara que siga erma, però que es puga regar, cent sous. I per cada jovada que no es puga regar, cinquanta sous, segons cadascun de vosaltres acceptarà o trobarà de la dita terra. El qual preu o entrada ens heu de pagar, a saber, la meitat al principi (de l'any) i l'altra meitat al final. I també donareu i pagareu vosaltres i els vostres successors, de tots els blats [cereals] i fruites i totes les altres coses, el delme i primícia, segons el fur usat a la ciutat de València.

[24] Item, ens reservem el monedatge de set en set anys, segons els ciutadans de València l'han pagat i són obligats a pagar-lo d'acord amb les declaracions i privilegis del Senyor Rei.

[25] Item, retenim per a nós i els nostres les lleudes, peatges, cens i qualsevol altra exacció sobre tots els forasters.

[26] Item, retenim per a nós i els nostres que, en cas de necessitat evident a la nostra terra, si altre la pertorba contra nós o els nostres successors, que també sigueu obligats a prestar-nos host o exèrcit i cavalcada, però només dins de la nostra terra.

[27] Item, retenim per a nós i els nostres, per sempre, els forns de pa, els molins fariners, les alqueries, arrossars, mercats, carnisseries [escorxadors] i banys i drets d'aquests. I en general retenim, acceptem i reservem per a nós i els nostres tots i cadascun dels altres drets com el Senyor Rei té a la ciutat de València, exceptuats els més amunt concedits, donats i confirmats per nós a vosaltres.

I perquè aquestes coses que s'han dit s'acompleixen i observen millor i més fermament, tocats per nós els sacrosants Quatre Evangelis de Déu i la Creu del Senyor, jurem totes les coses precedents tenir per ratificades i fermes i observar per sempre i en res infringir-les o revocar-les, ni consentir als que ho contravinguen o conculquen, de dret o de fet, per cap raó.

Açò es va fer a València el 8 de maig de l'any del Senyor de 1325.

Signe del noble Bernat de Sarrià esmentat, qui aquestes coses aprova i en tot confirma.

I foren testimonis d'aquest document Doménec Creixell notari, Francesc Guasc, Bernat Guillem de Vilafranca, Ascensi Rovira, Bertran de Ganafa [o Gavasa], Francesc de Biàlio notari, Bernat d'Arbeca de Penàguila, Arnau Ferrer de Vilajoiosa, cridats i pregats.

Signe de mi, Joan Cerdà, per autoritat del molt il·lustre Senyor Rei dels Aragons notari públic per tota la seua terra i domini, qui vaig intervenir en les coses susdites i açò vaig fer escriure i vaig cloure al lloc, dia i any esmentats, amb lletres esborrades i esmenades a la ratlla vint-i-novena on s'escriu «vosaltres i els vostres successors».

Afegits dels trasllats dels segles XV i XVI:

XXVII daprilis: Registre de hun trasllat autentich, fahent, per lo Senyor de les baronies de Polop e de Benidorm.

In Dei nomine amen. Noverint universi quod anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo vicesimo primo, die vero intitulato vicesimo septimo mensis Aprilis [27-4-1521], davant la presència del molt magnífich mossen Manuel Exarch, cavaller, surrogat del molt spectable don Luis de Cabanyelles, cavaller, conseller e camarlench de la Real Magestat e portantveus de General Governador en la Ciutat y Regne de Valencia e cort sua, comparech lo honorable e discret en Jacme Bonavida, notari públich del noble don Alfonso Fajardo, senior quis diu de les Baronies de Palop y de Benidorm, e posa la scriptura del serie e tenor següent.

Jhesus.

Davant la presencia de vós, molt magnífich surrogat de Governador del present Regne de València, constituït personalment en Jaume Bonavida, notari,

procurador del noble don Alfonso Fajardo, Senyor de les Baronies de Polop y de Benidorm, diu e preposa que aquell té un trasllat autèntich de un privilegi d'en Bernat de Sarrià, quondam, Senyor qui fou de la dita Baronia de Benidorm, e té necessitat de alguns translats del dit privilegi, e, perquè aquell no's perda e stiga conservat, requir a Vostra Senyoria mane al scrivà de vostra cort que registre dit transeat autèntich en loslibres e registres de vostra cort, e de allí ne done tants translats autèntichs e fefahents com sien mester com axí de justícia fer se deja. Implorat etcètera.

E posada la dita scriptura, statim, lo dit molt magnífich surrogat de portantveus de General Governador remés la provisió sobre aquella fahedora al magnífich assessor ordinari de la sua cort o al regent de aquell. E, poch après, lo dit magnífich surrogat de portantveus de general Governador a Condell del magnífich micer Salvador Loazes, doctor en cascun Dret, regent la assessoria, [dictà resolució] del tenor següent: «Jhesus. Registrentur et fiant alia requisita». E per exequció de dita provisió, lo dit molt magnífich surrogat de portantveus de General Governador manà al scrivà de la sua cort registràs en los libres e registres de la sua cort lo dit transeat autèntich de privilegi en dita scriptura recitat, lo qual de verbo ad verbum és del tenor següent:

Hoc est translatum, bene et fideliter factum, a quodam publico privilegii instrumento, nil addito nilque remoto, facto vicesima prima mensis Octobris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo [21-10-1430], cujus tenor sequitur in hunch modum:

Signum honorabilis Joannis Valleriola, Justicie civitatis Valencie in civilibus, qui, viso dicto instrumento huich translato ab eodem sumpto, auctoritatem suam prestitit et decretum.

Signum mei, Petri Navarro, notarii publici Valencie, quilocco venerabilis Antonii Joannis, mei connotari domiini et scribe curie civilis dicte civitatis, in hoc translato ab auctoritate dicti honorabilis Justicie, ejus jussu, appossui et scripsi.

Signum nobilis Eximen Petri de Corella, militis, consiliarii Serenissimi Principis et Domini Regis Aragonum, et Gubernatoris Regni Valencie, qui, visa carta seu instrumento preinserto in publica forma redacto, huic traslato ab eodem sumpto sive abstracto auctoritatem suam prestitit pariter et decretum.

Signum Aufrasii Martinez, publici auctoritate regia notarii Valencie ac per totam terram et dominacionem Illustrissimi Domini Regis Aragonum, qui loco venerabilis et discretii Antonii Vilana, sui connotari scribe curie Gubernaciones civitatis predictæ, pro honorabile Dalmacii de Raseto, domino utili dicte scribanie, aliis ardenssimis sui officii negociis occupati, in presenti translato auctoritatem et decretum dicti nobilis Gubernatoris, ejus jussu et mandato, appossuit et scripsit.

Signum Joannis Yvarç, auctoritate regia notarii publici Valencie ac per totam terram et dominacionem Illustrissimi Domini Regis Aragonum, qui presens publicum autenticum translatum a sua originali carta seu instrumento, in publicam formam redacto, abstrahi et in hanch publicam formam redigi et scribi fecit, et cum eodem de verbo ad verbum, ut melius potuit, comprobavit clausitque Valencia loco, die et anno in prima linea contentis, cum raso et correcto in decima nona linea, ubi legitur: «officiales».

Traducció dels paràgrafs en llatí del afegits:

Aquesta és la còpia correcta i fidel d'un document públic de privilegi, realitzada,

sense afegir ni llevar res, el 21 d'octubre de l'any de la Nativitat del Senyor de 1430, el tenor de la qual és el següent:

Signe de l'honorable Joan Valeriola, justícia civil de la ciutat de València, qui, vist aquest document ací copiat del mateix text original, l'autoritza i decretà.

Signe de mi, Pere Navarro, notari públic de València, qui, en lloc del venerable Antoni Joan, senyor co-notari meu i escrivà de la cort civil de la dita ciutat, autoritzat per l'esmentat honorable Justícia, el vaig constatar i escriure en aquesta còpia per ordre seua.

Signe de l'honorable Ximén Peres de Corella, cavaller, conseller del sereníssim príncep i Senyor Rei dels Aragons i del governador del regne de València, qui, vista la carta o document dalt inscrit redactat en forma pública, ací translladat o extret del mateix original, l'autoritza i, igualment, el decretà.

Signe d'Eufraasi Martínez, per disposició reial notari públic de València i de tota la terra i domini de l'Il·lustríssim Senyor Rei dels Aragons, qui, en lloc del venerable i discret Antoni Vilana, el seu co-notari escrivà de la cort de la Governació de la dita ciutat, en substitució de l'honorable Dalmau de Raset, senyor útil de la dita escrivania, ocupat en altres afers importantíssims del seu ofici, atorgà a aquesta còpia l'autoritat i decret del citat noble del governador, per ordre i manament seu, i la va escriure.

Signe de Joan Ivarç, per disposició reial notari públic de València i de tota la terra i domini de l'Il·lustríssim Senyor Rei dels Aragons, qui va fer traure i redactar en aquesta forma pública la present còpia pública, autèntica, de la seua carta original o document públic, la comprovà amb aquest com millor va poder, paraula per paraula, i la conclogué a València, en el lloc, dia i any indicats en la primera línia, amb un esborrat i correcció en la dinovena línia, on es llig 'oficiales'.

3. Bibliografia

ALEMANY FERRER, Rafael, Antonio COUTO DE GRANJA, María Luisa CABANES CATALÁ i José R. HINOJOSA MONTALVO (1988) *Carta de poblament de Benidorm / Carta puebla de Benidorm*. Universitat d'Alacant - Ajuntament de Benidorm.

BOFARULL MASCARÓ, Próspero (1856) *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón. Tomo XI.- Repartimiento de Mallorca y Valencia*. Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona.

BURNS, Robert Ignatius (1967) *The crusader kingdom of Valencia: Reconstruction on a thirteenth-century frontier*. Harvard University Press. Traducció: *El regne croat de València. Un país de frontera al segle XIII*. Eliseu Climent, València, 1993.

BURNS, Robert Ignatius (1984) *Muslims, Christians, and Jews in the crusader kingdom of Valencia: Societies in symbiosis*. Cambridge University Press. Traducció: *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València: societats en simbiosi*, Eliseu Climent, València, 1987.

BURNS, Robert Ignatius (1991) *Diplomatarium of the Crusader Kingdom of Valencia. The registered charters of its Conqueror Jaume I, 1257-1276. Volume II (documents 1-500): Foundations of Crusader Valencia: revolt and recovery (1257-1263)*, Princeton University Press. Traducció: *Diplomatari del regne croat de València. Els documents registrats de Jaume I el Conqueridor 1257-1276. Volum II (documents 1-500): Els fonaments del regne croat de València: rebel·lió i recuperació (1257-1263)*. Eliseu Climent, València, 1995.

BURNS, Robert Ignatius (2001) *Diplomatarium of the Crusader Kingdom of Valencia. The registered charters of its Conqueror Jaume I, 1257-1276. Volume III (documents 501-1000): Transition in Crusader Valencia, years of triumph, years of war (1264-1270)*. Princeton University Press.

CABANES PECOURT, María Desamparados (1983) "Carta Puebla de Altea - 1279", en *III Jornades de Cultura Valenciana, del 24 al 28 de Novembre de 1980, Altea*, Grup Bèrnia, Societat Alteana d'Activitats Culturals, Altea.

CABEZUELO PLIEGO, José Vicente, José Antonio LÓPEZ MIRA, Julia CAMPÓN GONZALVO & Pere Maria ORTS i BOSCH (2006) *Carta de poblament de Callosa d'en Sarrià* (edició facsímil il·lustrada). Art Lanuza, Altea.

CAMPÓN GONZALVO, Julia (2009) *Història medieval d'Altea*. Ajuntament d'Altea.

CASTAÑEDA ALCOVER, Vicente (1919 [segle XVIII]) *Relaciones geográficas, topográficas e históricas del Reino de Valencia, hechas en el siglo XVIII a ruego de Don Tomás López*. Tip. de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, Madrid. Edició facsímil: Consell Valencià de Cultura, València, 1998, 2 vol. Vol. 1: *Alicante y Castellón de la Plana*.

DEL ESTAL GUTIÉRREZ, Juan Manuel (1984) *Documentos inéditos de Alfonso X el Sabio y del Infante su hijo don Sancho. Estudio, transcripción y facsímiles*. Autoedició, Alacant.

FEBRER ROMAGUERA, Manuel Vicente (1991) *Cartas pueblas de las morerías valencianas y documentación complementaria. I. 1234-1272*. Textos Medievales, Anubar, Zaragoza.

GALIANA SORIANO, Agustí (2010) "L'extrem sud de la Marina: recuperació de la toponímia antiga". *Sarrià* 3: 6-23.

GALLOFRÉ GUINOVART, Rafael (1968) *Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón referidos al antiguo reino de Valencia*. Institución Alfonso el Magnánimo, València.

GARCÍA GANDÍA, José Ramón (2006) *Carta pobla de Finestrat*. Art Lanuza, Altea.

GARCÍA GANDÍA, José Ramón (2007) "La carta de poblament de Finestrat i el seu context històric" p. 61-80, en *725 aniversari de la carta de poblament de Finestrat 1280-2005*. Ajuntament de Finestrat.

GUAL CAMARENA, Miguel (1989 [1948]) *Las cartas pueblas del Reino de Valencia. Contribución al estudio de la repoblación valenciana*. Edició a cura de Desamaparados Pérez, Generalitat Valenciana.

GUINOT RODRÍGUEZ, Enric (1991) *Cartes de poblament medievals valencianes*. Generalitat Valenciana.

LLOPIS BERTOMEU, Vicente (1953) *Calpe*. Autoedició, València.

LÓPEZ ELUM, Pedro (1995) *La conquista y repoblación valenciana durante el reinado de Jaume I*. Mancomunitat de la Vall d'Albaida, València.

MADOZ IBÁÑEZ, Pascual (1846-1850) *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madoz y Sagasti, Madrid, 16 vol.

OLMOS CANALDA, Elías (1961) *Pergaminos de la catedral de Valencia*. Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Arzobispado de Valencia, Diputación Provincial de Valencia i Ayuntamiento de València.

ORTS BOSCH, Pere Maria (1972) *Introducció a la història de la Vila de Vilajoiosa i el notari Andreu Mayor*, Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, Alacant. Reedició: Ajuntament de Vilajoiosa, 1999.

ORTS BOSCH, Pere Maria (1976) *La carta de poblament de Benidorm i l'Almirall Bernat de Sarrià*. Semana Gráfica, València. També 1987 i 1998 (autoedicions).

ORTS BOSCH, Pere Maria (2003) *Carta pobla de la Vila Joiosa*. Art Lanuza, Altea.

PAYÀ NICOLAU, José (1987) "Carta pobla de la Vila Joiosa", *Revista de festes de Santa Marta*, sense paginar ni signar.

PAYÀ NICOLAU, José (2001) *Carta pobla de la Vila Joiosa 1300*. Ajuntament de Vilajoiosa.

PONT SIFRE, Antoni (2005) *Història medieval de Tàrbena*. En: <www.galeon.com/tonipont/index.html>.

SOLER MOLINA, Abel (1998) "Un país de set jornades de llong: aspectes de la reordenació del territori colonial de València per Jaume I" *Cuadernos de Geografía* (València) **63**: 217-244.

TORRÓ ABAD, Josep (1990) "El problema del hábitat fortificado en el sur del Reino de Valencia después de la segunda revuelta mudéjar (1276-1304)" *Anales de la Universidad de Alicante – Historia Medieval* **7**: 53-81.

TORRÓ ABAD, Josep (1999) *El naixement d'una colònia. Dominació i resistència a la frontera valenciana (1238-1276)*. Universitat de València - Institut Juan Gil-Albert.

TORRÓ ABAD, Josep (2007) "Guerra, repartiment i colonització al regne de València (1248-1249)" p. 203-276, en *Repartiments a la Corona d'Aragó: segle XII-XIII*, E. Guinot i J. Torró (coord.), Universitat de València.

VILA PASTOR, M. Pau & Juan Patricio GALIANA CHACÓN (1997) *La nostra memòria escrita. Aproximació als pergamins de l'Arxiu municipal de la Vila Joiosa*. Companyia Catalans, Vilajoiosa.

